

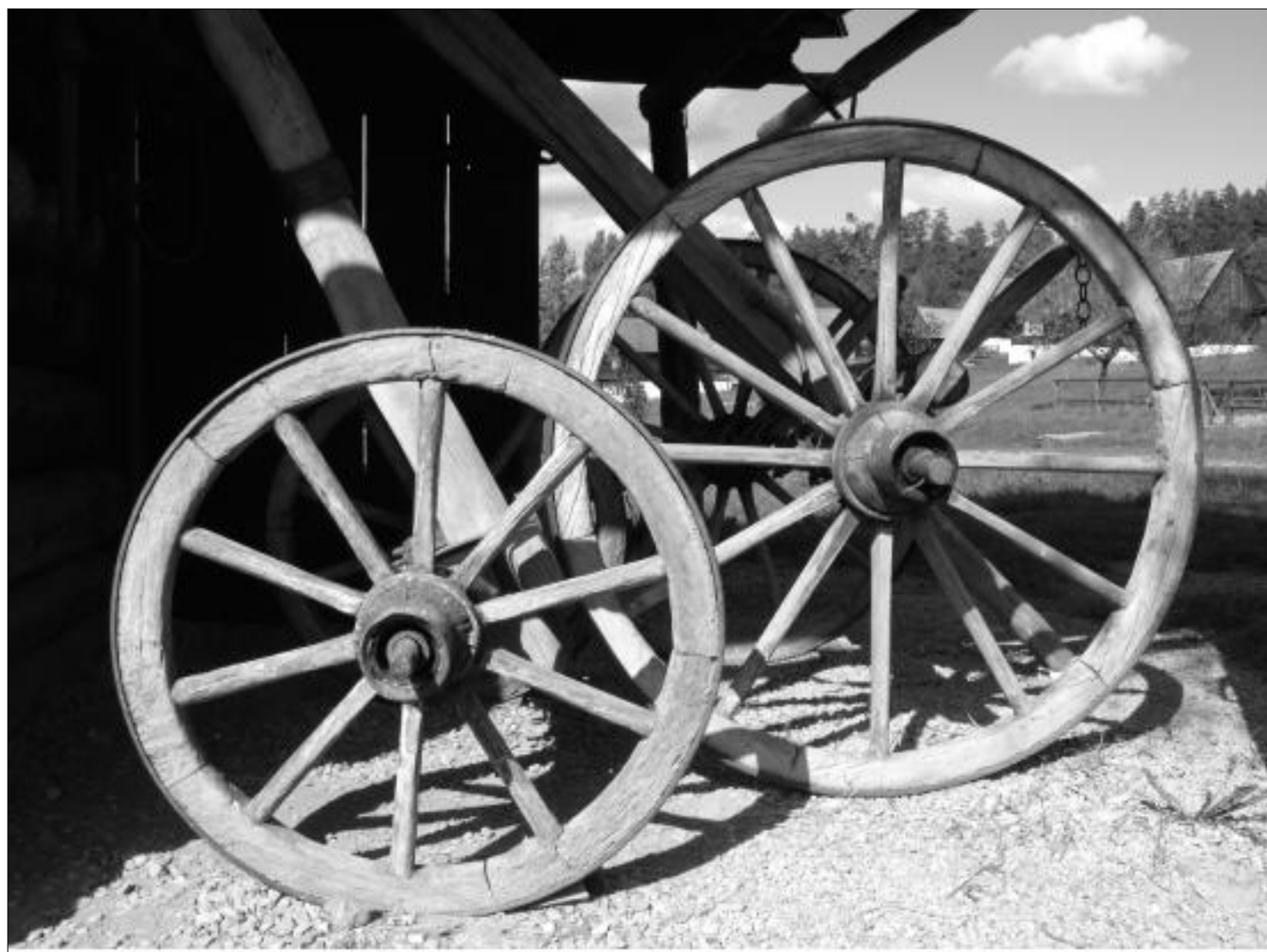
KULTÚRA

ROČNÍK XII. – č. 17

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

21. OKTÓBRA 2009

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00 €

Snímka: Ján Maršálek

V istej chudobnej dedinke žili raz dedko s babkou. Mali veľmi radi deti, ale nemali ich. Raz v jeseni dedko šiel so psíkom drevo na zimu nahotoviť. V hore našiel čudný kus dreva. Podobalo sa na dieťa, ale dieťa to nebolo. Bolo to poleno, premenná obluda, čo od nepamäti vyciavala tento kraj. Dedko si nevšimol žalostné kvílenie psíka a poleno naložil na káru. Keď prišiel s károu domov, radostne volal na babku:

„Starká, pozri, toto drevo vyzerá celkom tak, akoby to bolo dieťa“.

„Lenže nevraví...“, doložila babka.

„Možno aj bude“, odvetil dedko, „len my ho položíme na pec, nech sa zohreje“.

Vyložili poleno na pec. Len čo sa zohrialo začalo volať:

„Otec, mamka, hladný som!“

Dedko s babkou sa tak zaradovali, že ani nevedeli, čo majú robiť. Babka letela do komory a doniesla peceň chleba. Chlapec, čo vyšiel z polena, peceň schmatol a zhltol. Začal rásť ako z vody a kričel ďalej:

„Otec, mati, hladný som!“

A tak to išlo ďalej. Chlapec nie a nie sa dostať. Všetko pojedol. Stalo sa z neho také chlapisko, že sa skoro ani do izby nezmestilo a len jednostaj kričalo:

„Otec, mati, hladný som!“

Jedol a jedol. Kozičku, psíka, dedka s babkou, stádo kravičiek, čriedu oviec, sviň, voz sena, regiment vojakov a bohvie čo ešte. A hladná obluda rástla a rástla. Zdalo sa, že zničí celú krajinu. A tu zrazu stretla baču. Ten sa smelo

Poleno

postavil pred strašidlo a zaťal valašku. A čo sa nestalo! Obluda sa od zlosti rozpučila. Namiesto nej tu stáli dedko s babkou, psíček, kozička a všetci ostatní. Všetci sa radovali, že bača zachránil krajinu od skazy. Každý sa pobral svojou cestou. Všetci sa čudovali, ako sa na nepoznanie

JÁN URBÁNEK

zmenil celý kraj. Tam, kde predtým boli holé skaly a pusté polia, rástla bujná hora, zelenali sa hory, lúky, pasienky, na ktorých sa pásli stáda kráv a oviec. Celý kraj bol od tohto dňa krásny a bohatý, že nemal páru. Všetci žili v pokoji a šťastne, pretože obluda, čo kraj vyciavala, nemala viac v ňom nijakej moci.

Toľko rozprávka (A. Habovštiak: „Zakliate poleno“ v knihe „Tri víly na salaši“ Mladé letá, Bratislava 1966). Fantázia rozprávky? Vôbec nie! To rozprávka obrazným jazykom opisuje našu celkom konkrétnu skúsenosť.

Ako v rozprávke

Možno si ani neuvedomujeme, že v roku 1989 sme zamatovo a nežne začali žiť práve túto rozprávku. Zvonením kľúčov sme privolali niekoho, koho sme tu u nás ani veľmi nechceli. Potíchu, ale sebavedomo k nám prišlo zakliate poleno, obluda podobná človeku. Odvtedy sa jeho

hlasný krik „hladný som“ rozlieha našou krajinou ako morálny imperatív. Nikým a ničím nekontrolovaná nenažranosť, povestný gargantuovský apetít sa stal doktrínou nadnárodných korporácií a veľkých bánk. Začala sa meniť mentalita ľudí. Stále viac ľudí a inštitúcií chcelo ísť s novou dobou, byť „in“, podobať sa polenu z rozprávky. Odvšadiaľ sa začal ozývať silnejší krik „hladný som, mám málo, chcem mať viac“. Obludný metabolizmus začal všetko stravovať, všetko rozkladať na tovar, peniaze, moc. Krajina začala pustiť.

Výtratili sa z nej kravičky, kozičky, ovečky. Nie obrazne, doslova. Začala zarastať kríkmi a bodľáčim. Opäť doslova. Dokáže niekto spočítať plochu územia, kde sa toto udialo a stále deje? Rozloha krajiny nikoho, krajiny, kde vládne neúžitok, je skutočne veľká. Obludný metabolizmus sa nezastavil pred ničím. Čoskoro siahol aj na rodinné striebro. Začala sa rozpredávať pôda, pochopiteľne, tá najúrodnejšia. Spočíta niekto hektáre, ktoré nenávratne zmizli pod betónom rôznych podnikov či pod luxusnými vilovými štvrtami? V kolotoči kšeftu sa ocitli aj lesy, voda, vzduch. Stále menej patria nám, stále viac sú v cudzích, neznámych rukách. Kam sa podeli strategické podniky, kde vlastne sú, kam ich tie naše po peniazoch také hladné polená predali? A čo naše mestá? Malígne rastúca Bratislava, ktorá nám pred očami mizne v zuboch developerov, je veľmi konkrétnym príkladom. Krajina naozaj pustne ako v rozprávke.

(Pokračovanie na 4. strane)

UŽ pohľad na politickú scénu a jej aktérov stačí na to, aby sme rýchlo pochopili, že k naplneniu tzv. ideálov novembra 1989 nedošlo. Jednotlivci, ktorí si sprivatizovali politický priestor, so strojnou exaltovanosťou hercov ochotníckych divadiel donekonečna dokazujú spoločnosti vlastnú slušnosť, mravnosť a spôsobilosť na výkon tých najvyšších funkcií a zároveň - ako inak - dokazujú aj neslušnosť, nemravnosť a nespôsobilosť svojich protivníkov. V tom samozrejme vynikajú špičky SDKÚ-DS, kde akékoľvek začervenanie sa už nepripadá do úvahy. Výnimku tvorí zatiaľ hádam len Eugen Jurzyca, nováčik v radoch tejto strany zartých stúpcov samoregulovateľnosti trhového hospodárstva. Ale aj toho to zaiste čoskoro prejde, ak sa bude chcieť udržať uprostred tejto vlčej svorky. Ku kozmopolitnému SDKÚ-DS sa určite radí aj Csákyho SMK, paradoxne nacionalistická, ba skôr šovinistická politická strana s iredentistickými túžbami, ktorej poli-

Potreba zmeny

TEODOR KRIŽKA

tické spojenectvo len demaskuje skutočné ciele dzurindovcov. No a KDĽ, ktoré ani po zmene predsedu nenachádza iné ústa ako ústa Daniela Lipšica, aby pokazila aj ostatné zvyšky dôvery v obrodnú silu kresťanstva v slovenskej politike, sa do tohto trojlístka radí už akosi automaticky.

Ale o nič svetlejšie to nie je ani u predstaviteľov súčasného vládneho trojlístka. Vysoké preferencie mu zrejme stále drží len pamäť voliča a spomienka na osemročné vládnutie terajšej opozície a jej trvalú neschopnosť obnoviť intelektuálny potenciál, ktorý by ho oprávňoval na alternatívu vládnutia. To však nie je nijaká cnosť ani Smeru-SD, ani LS-HZDS, ani SNS.

Prosto vo všetkých politických stranách to priam kričí a volá po nástupe novej generácie politikov, ktorí by sa následne chopili šance nastoliť inú kultúru politického života u nás. Politika, to predsa nemôže byť nekončiaca sa schopnosť arogantne a bez studu opakovať polopravdy, či dokonca lži, dobývať sa k mocenským pozíciám dehonestovaním protivníka, vzbudzovaním ilúzie, že všetci okrem materského subjektu sú zločinci a spojenci mafiánov.

Lenže aká bude nastupujúca generácia politikov? Budú to deti virtuálnej reality, kŕmené dve desaťročia posmechom z vlastných národných kultúrnych základov, viac navštevujúcich internet a hypermarkety, ako uvažujúcich nad zmyslom života. Budú medzi nimi aj takí, ktorí dnes pociťujú dokonca zbytočnosť národnej identity, vlastného jazyka a ktorí nenachádzajú nič okolo seba, na čo by mohli byť hrdí, lebo prácu niekoľkých generácií pred nimi sme za dve desaťročia dokázali roztrhať a pošliapať.

Keď však sledujem tzv. slovenské médiá, strácam ilúzie o vidine zmeny po prípadnom nástupe novej politickej generácie.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Pod vyššie uvedeným názvom publikoval 5. septembra 2009 časopis Le Monde Diplomatique článok I. Ramoneta (1), v ktorom jeho autor približuje čitateľovi situáciu na svetovom trhu s liekmi. Vychádza v ňom zo správy Európskej komisie (publikovaná 8. júla t. r.) k tejto problematike, ktorá informuje čitateľa o. i. o prechmatech a nekalých praktikách farmaceutických spoločností. Ramonet upozorňuje, že napriek tomu, že závery správy(2) sú veľmi kritické a že sa dotýkajú každého občana EÚ, ba každého človeka našej planéty, venovalo jej pozornosť, tobož komentár, iba veľmi málo médií. (Akoby tí, ktorí sa obávajú jej odozvy vo verejnej mienke, kontrolovali aj masmédiá.) I. Ramonet je presvedčený, že závery správy sú natoľko závaž-

sa však, kvôli ziskom, usilujú zabrániť vypršaní lehoty patentovej ochrany originálneho lieku rôznymi trikmi, napr. patentovaním zbytočných doplnkov k produktu. Je už bežné, že z pôvodného lieku vo forme napr. dražé, vytvoria liek viacdruhový (kvapky, injekcie a pod.) a takto blokujú výrobu jeho generiká.

Ako uvádza Ramonet „Svetový trh s liekmi predstavuje obrat asi 700 000 mil. eur (4) a tucet gigantických firiem, medzi nimi tie, nazývané ako „Big Pharma“ - Bayer, GlaxoSmithKline (GSK), Merck, Novartis, Pfizer, Roche, Sanofi-Aventis-, kontrolujú polovicu tohto trhu. Ich zisky sú obrovské a, ako sa uvádza v článku, vyššie ako tie, ktoré dosahujú silné skupiny vojensko-priemyselného komplexu. Z každého eura investovaného do

zdravotným poistením cca 47 mil. občanov. Aj on je práve kvôli tomu vystavený zúrivej kampani farmaceuticko-priemyselného komplexu. Je zrejme, že sumy, o ktoré sa v USA hrá, sú gigantické (výdavky na zdravie tu predstavujú ekvivalent 18% HDP) a kontroluje ich silná lobby zo súkromného sektora. Do jedného frontu proti Obamovej reforme sa spojili skupina spoločností „Big Pharma“, veľké poistné spoločnosti a celý sektor súkromných kliník a nemocníc, pretože ani jeden z týchto „hráčov“ nechce prísť o svoje privilégiá, ktoré mu poskytuje súčasný stav. Tento „front“ podporujú mnohé vplyvné médiá najkonzervatívnejšieho zamerania a tiež Republikánska strana USA. Všetci spoločne vynakladajú desiatky miliónov dolárov na dezinformačné kampane a všemožné ohováranie reformy systému zdravotného zabezpečenia.

Je to neľútostný a (nielen) pre Obamu, možno, rozhodujúci boj. Ak by ho vyhrali farmaceutické mafie, pre systém verejného zdravotníctva všade na svete by nastala dramatická situácia. Pretože, v takom prípade, by ich „vítazstvo nad Obomom“ celkom isto nadhlo neuspokojilo a s ešte väčším úsilím by zaútočili v Európe aj všade inde na svete. V tomto kontexte

Potreba zmeny

(Dokončenie z 1. strany)

Na Slovensku to totiž vyzerá tak, akoby nie spoločenská, hospodárska a kultúrna situácia formovala politickú scénu a vytvárala objednávku na tvorbu nových politických programov, ale mediálny tlak, televízie a časopisy masovo dotované inzerciou

nadnárodných monopolov. A to už vonkoncom nehovorím o pôsobení cudzích spravodajských služieb, ktoré akoby zázrakom „obchádzali“ Slovenskú republiku, zatiaľ čo v susednom zahraničí sa už dávno nahlas hovorí o ich aktivizácii.

TEODOR KRIŽKA

by sme mali vidieť a chápať aj situáciu, ktorá „klíči“ v našom, slovenskom zdravotníctve.

POZNÁMKY:

(1) Ignacio Ramonet - *5. 5. 1943, španielsky intelektuál, žijúci vo Francúzsku. Dr. semiológie a prof. Teórie komunikácie na Diderotovej univerzite v Paríži. Špecializuje sa na geopolitiku a je poradcom OSN. V r. 1990-2008 bol šéfredaktorom mesačníka Le Monde Diplomatique a dvojmesačníka Manière de voir. Je spoluzakladateľ a prezident nevládnej organizácie Media Watch Global (Medzinárodné monitorovacie stredisko masmédií). Je ľavicového zamerania, bol jedným zo spoluorganizátorov Svetového sociálneho fóra v Porto Alegre. Napísal cca dve desiatky kníh, z ktorých mnohé boli ocenené a vyšli vo viacerých jazykoch.

(2) <http://ec.europa.eu/comm/competition/sectors/pharmaceuticals/inquiry/index.html>

(3) 90% spotreby /výdavkov/ veľkých farmaceutických spoločností na vývoj nových liekov je smerovaná na choroby ktorými trpí iba 10% svetovej populácie. (4) Intercontinental Marketing Services (IMS) Health, 19.3. 2009.

(5) Carlos Machado, „La mafia farmacéutica. Peor el remedio que la enfermedad“ („Farmaceutická mafia. Horší liek ako choroba), 5.3. 2007 (www.ecoport.net/content/view/full/67184).

(6) Ignacio Ramonet, „Los culpables de la gripe porcina“ (Vinníci za prasaciu chrípku), Le Monde diplomatique (v španielčine), jún 2009.

(7) Observatorio Social Centroamericano, 29. 6. 2009.

JOZEF HLUŠEK

Mafie vo farmaceutickom priemysle

né, že si zaslúžia, aby sa s nimi oboznámilo čo najviac ľudí.

Posledné štatistiky, ktoré publikovali „slovenské“ médiá, uvádzajú, že kvalita slovenského zdravotníctva opäť poklesla, nuž, nie kvôli Ramonetovi, ale aj kvôli súčasnému stavu nášho zdravotníctva, stále sa prehĺbujúcemu deficitu jeho financovania, pozrime sa na to, čo hovorí predmetná správa EK.

Predovšetkým kriticky poukazuje na nedostatok konkurencie na trhu s liekmi. Podľa nej tento nežiaduci stav zapríčinili veľké farmaceutické zoskupenia, ktoré používajú hoci aj nekalé praktiky na to aby na trhu s liekmi nevzniklo skutočné konkurenčné prostredie. Cieľom a výsledkom ich snaženia je maximalizácia zisku. Súčasný stav im už dlhodobo umožňuje úspešne blokovať každé úsilie o skoršie uvedenie na trh liekov-generík, z čoho následne pramenia významné finančné straty pre samotných pacientov a pre celú oblasť sociálneho zabezpečenia, kde straty idú na ťarchu štátu (alebo inak, daňových poplatníkov). Takáto situácia však vyhovuje zástancom privatizácie zdravotníckych zariadení, pretože im dáva do rúk argumenty, že verejné zdravotníctvo je bezodnou dierou a príčinou deficitu štátnych rozpočtov, tak ako to roky tvrdí aj naša, slovenská, pravica, reprezentovaná v tomto prípade ľuďmi z okolia exministra Zajaca a poslancami Novotného.

Pokiaľ ide o generiká, informácia pre laickú verejnosť - ich účinky, dávkovanie, farmaceutická forma, bezpečnosť a pôsobenie, sú zhodné s originálnymi liekmi, ktoré vyrábajú exkluzívne veľké farmaceutické monopoly.

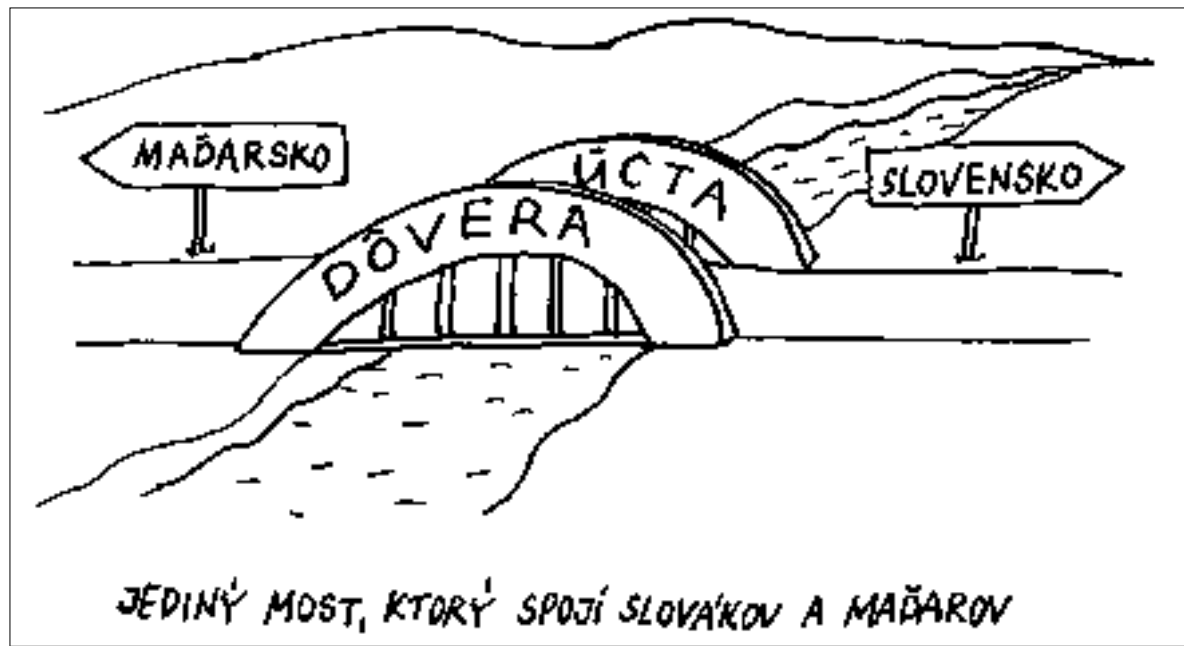
Obdobie exkluzivity originálnych liekov sa začína momentom, keď je liek uvedený na trh a trvá desať rokov, ale patentová ochrana originálneho lieku trvá dvadsať rokov. Až po tomto časovom období môžu iní výrobcovia začať s výrobou generík, ktoré sú potom asi o 40% lacnejšie. Svetová zdravotnícka organizácia a väčšina vlád, vrátane slovenskej, odporúčajú používanie generík, pretože kvôli ich nižšej cene (a rovnakým liečebným účinkom) vytvárajú podmienky pre širšiu a kvalitnejšiu zdravotnú starostlivosť najmä v chudobnejších krajinách.(3). Veľké farmaceutické firmy

výroby jedného originálneho lieku, získajú monopoly na tomto trhu 1000 eur. (5). A tri z týchto firiem, GSK, Novartis a Sanofi, sa pripravujú - vďaka masívnemu predaju vakcín proti vírusu novej chrípky A(H1N1) - v nasledujúcich mesiacoch zarábať ešte o miliardy eur viac. (6)

Také gigantické sumy peňazí dávajú spoločnostiam „Big Pharma“ kolosálnu finančnú moc, ktorú používajú čiastočne na to, aby prostredníctvom mnohonásobných miliónových súdnych sporov zruinovali seriózných výrobcov generík a súčasne klamlivými kampaňami strašili pacientov pred používaním týchto bioekvivalentných liekov. Výsledkom tohto nátlaku je, že (podľa správy EK), Európska kancelária patentov, ktorá sídli v Mníchove, povoľovala v uplynulom období výrobu generík v priemere o sedem mesiacov neskôr ako je zákonná norma. To malo za následok, že za uplynulých päť rokov pacienti boli prinútení zbytočne vynaložiť na originálne lieky o cca 3 miliardy eur viac, ako na generiká. Náklady systémov verejného zdravotníctva boli z tohto titulu vyššie o cca 20%.“

Nátlak monopolov farmaceutického priemyslu je obrovský a mnohohsmerný. I. Ramonet tvrdí, že boli zapletené aj do nedávneho štátneho prevratu v Hondurase, ktorým bol odstránený zo svojho úradu legitímny prezident Manuel Zelaya. Táto krajina totiž importuje všetky lieky a to najmä produkty firiem „Big Pharma“. Od augusta 2008, keď Honduras vstúpil do spoločenstva ALBA (Boliviarská aliancia národov Ameriky), Manuel Zelaya dohodol obchodnú zmluvu s Havanou na import kubánskych generík, aby tak znížil prevádzkové náklady verejných nemocníc v štáte. Okrem toho, 24. júna sa prezident krajín združených v ALBA zaviazali revidovať doktrínu o priemyselnom vlastníctve, tzn. aj „doktrínu o nedotknuteľnosti patentov z oblasti farmácie“. Tieto dva projekty priamo ohrozovali záujmy nadnárodných farmaceutických spoločností a preto ich (podľa Ramoneta) podnikli k mohutnej podpore sprisahancov, ktorí 28. júna zvrhli Zelayu (7).

Písali sme už o tom, že Barack Obama, chce reformovať systém zdravotnej starostlivosti v USA, pretože ten súčasný ponecháva bez pokrytia

Kresba: Andrej Mišanek

ECAV: Zobuďte sa!

Vo vydaní SME zo 7. septembra 2009 sme zaznamenali správu pod titulom Cirkvi z Maďarska píše OBSE: „Predstavitelia najvýznamnejších náboženských organizácií v Maďarsku obrátili sa na OBSE so sťažnosťou na slovenský jazykový zákon. V liste, ktorý podpísali hlavy katolíckej, reformovanej aj evanjelickej cirkvi a združení Ústredia židovských náboženských obcí, upozorňujú, že zákon podľa nich porušuje právo národnostných menšín na Slovensku používať ich rodný jazyk, obmedzuje ich slobodu vyjadrovania a právo udržiavať a rozvíjať národné, kultúrne a jazykové identity.“

Občianske združenie Slovenská evanjelická jednota (SEJ) naliehavo vyzýva Predsedníctvo Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, aby zaujalo stanovisko k dezinformačnej kampani, ktorá sa šíri do celej Európy zo susednej Maďarskej republiky, o zákone o štátnom jazyku z 30. júna 2009. Belgický denník Le Soir 7. septembra 2009 napísal, že Maďarsko má povest' netolerantnej krajiny. Nové vlny exportovaného fašizmu odsúdil v Bratislave aj rabín Andrew Baker z Amerického židovského výboru, osobitný predstaviteľ OBSE v boji proti antisemitizmu. Slovenská evanjelická inteligencia stála vždy a všade pri slovenskom národe, proti každému totalitarizmu! V ťažkých časoch maďarizácie, bola práve naša cirkev vystavená hrubému nátlaku, keď sa v Uhorsku vedome potláčali ľudské a občianske práva. Osobitne po prijatí Aponiho školských zákonov roku 1907. Veľkí duchovia Slovenska Pavol Jozef Šafárik - zakladateľ vedeckej slavistiky a prorok Slovanstva Ján Kollár,

vyšli z lona evanjelickej cirkvi. Je to Kolárova myšlienka, že národnosť a nábožnosť sú sestry. My, príslušníci evanjelickej inteligencie sme rozčarovaní z laxného prístupu vedenia ECAV k bytostným otázkam existencie Slovákov a k základnému nosnému pilieru našej identity, k ochrane slovenského jazyka. Posielame Predsedníctvu ECAV výzvu:

ZOBUĎTE SA!

ZBURCUJTE

EKUMENICKÚ RADU CIRKVI!

Zareagujte statočne, ako vlastenecká cirkev a vyjadrite verejnú podporu k prijatému jazykovému zákonu! Na dezinformačnú kampaň z Maďarskej republiky, ktorá hrubo zasahuje do vnútorných vecí Slovenskej republiky, skresľuje a hanobí poslanie nového jazykového zákona, zatiaľ neprišlo jasné podporné stanovisko od ECAV. Využite svoje medzinárodné kontakty a zastaňte slovenčiny, v ktorej kázate Slovo Božie! ČAKÁME NA VAŠE STANOVISKO DO OBSE! Nestačí, aby evanjelickí kňazi, biskupi a vedenie cirkvi, boli iba dobrými dušpastiermi. Čakáme od Vás odvahu, ono biblické: Podľa skutkov poznáte ich! A čakáme najmä statočné občianske lutherovské postoje: Tu stojím, inak nemôžem. Tak mi Pán Boh pomáha!

Dočkáme sa, konečne?

Slovenská evanjelická jednota:
JÁN HOLČÍK, ANNA VITTEKOVÁ,
BORIS PETRÍK, EMÍLIA MÜLLEROVÁ,
DRAHOSLAV MACHALA

Václav Klaus 9. októbra 2009 v priamom prenose na TA3 objasnil, ako pridáme o južné Slovensko. Lisabonská zmluva podľa neho umožní „prelomiť Benešove dekréty“. Výnimku z revízie retribučnej povojnovej praxe si vymohlo iba Anglicko a Poľsko. Slovensko nie. Klaus použil propagandistický pojem Benešove dekréty, podobný pojmu Karpatská kotlina či fórum jej poslancov. Tieto nezmyselné pojmy nemajú ani geografický ani právny základ a ich zdrojom je delibáb, vnútorná fatamorgána obnovovateľov Hitlerových hraníc. Ak má Klaus pravdu aj v ďalšom tvrdení, že cudzí súd bude môcť siahnúť aj na už právoplatné rozhodnutia českých súdov, tak by to mohlo znamenať, že Lisabonská zmluva zavádza cez súbor práv aj právnu retroaktivitu...

„Prelomenie Benešových dekrétov“ môže teda v praxi znamenať, že značnú časť českého územia získajú nielen sudetskí Nemci, s čím ako humanista musím súhlasiť, ale aj lichtenštajnská a ďalšia šľachta, s čím súhlasiť nemôžem, lebo šľachta naše územia po stáročia iba drancovala, kým sudetonemecký národ túto tretinu Čiech parádne zveľaďoval. Vedie ma

zemkov do dánskych rúk zistia vari aj Dáni, ako chuti uhorská moc.

Na gigantický výpredaj rolí Dánom, ktorí na to dostávajú od svojej vlády 90 percent dotácie, sa možno pozerat' dvojako. Ako na maďarský trik, aby sa vykúpili tie pozemky, ktoré Lisabon neumožní vysúdiť. Alebo slovenský trik, aby na juhu vznikla sebavedomá a bohatá dánska menšina, ktorá oslabí maďarský vplyv.

Ak ale má slovenská vrchnosť prefikanosť na tejto úrovni, ťažko sa chápe, že cenzuruje nakrútené slovenské filmy, že trpí, že SND vedie nominantka SMK a dramaturg, ktorý hľása, že „Niet slovenskej drámy“, že likviduje umelecké časopisy, nepodporuje internetizáciu slovenskej literatúry, zrušila knižnú distribúciu, toleruje zrušenie operety, pantomím, výroby TV inscenácií... Stručne. Mečiar, Fico, Dzurinda, traja slepi hrobári našej vedy a kultúry. Vznikla SR v roku 1993 za podmienky, že postupne prenechá juh Budapešti? To by vysvetľovalo inscenačné a publikačné zákazy aj preventívny zákaz výroby inscenácií od roku 2000 a úplne opustenie mediálneho priestoru.

V našej skúsenosti prišiel fašizmus sto rokov pred nástupom Hitlera k moci. Volal sa

Ako ďalej bez juhu 2009

k tomu súhlasu aj skúsenosť pri tvorbe scenára Skupinový autoportrét prezidenta Beneša, dnes zakázaného filmu. Je nehumánne, že česká politika lipne na Benešovi a vyznamenania nesú jeho meno. Beneš bol paradoxne antihitlerovský fašista, mal stáť pred Norimberským tribunálom, keby sa také čosi vrátilo ku všetkým vojnovým (Katyň) a povojnovým zločinom (slovenskí odvlčenci) a ako neslýchaného rasistu ho kvalifikovane vyhodnotil už Štefan Osuský, vari posledný slovenský diplomat európskeho významu. Po Clementisovi, usmrtenom na žiadosť z Budapešti, a Osuskom nevidím slovenských diplomatov, ktorí by mali jasno v základných záujmoch Slovenska - postavení revizionistickej propagandy v Maďarsku pred súd v Haagu, lebo tým Budapešť poruší Parížsku mierovú zmluvu. Požadovaním odškodnenia ľudí druhej kategórie za Horthyho okupácie južného Slovenka. Publikovaním faktov o kultúrnej genocide menšín v Maďarsku (nemeckej, slovenskej, rumunskej) po anglicky v Bruseli. Výstavou v Európskom parlamente ku premrhanej storočnici masakru v Černovej. Veľkofilmom o Štefánikovi k premárnemu 90. výročiu podľa aspoň jedného zo štyroch napísaných scenárov. Šírením v jazykových mutáciách cez ambasády troch dokumentárnych filmov, ktoré nedávno STV odmietla odvysielať - o Malej vojne. Tiež bolo teraz výročie... Spoluprácou s ruskou diplomaciou na objasnení maďarského bombardovania okupovaných Košíc v roku 1940. Vrátením ukradnutých pamiatok. A napokon, no nie naostatok, obnovením súdneho sporu o Gabčíkovo, lebo Maďarsko neplní rozsudok. Naša diplomacia nevyužíva a možno ani nepozná holý syntetický fakt, že neexistuje za dvesto rokov žiadny susedský krok maďarskej politiky. Naopak, kolektívne sebaklamy, ktorých jazyk analyzoval Jarguš Ferko, aj najnovšie používanie lži o slovenskom zákone stavia obeť Slovensko do úlohy agresora, hoci je to naopak. V tomto zmysle je najvýznamnejším napomáhacím maďarskej propagandy Ján Slota a jeho slogan o tankoch na Budapešť. Bolo to naopak. Maďarské vojská sem vtrhli prinajmenšom päťkrát. A tzv. slovenská diplomacia nemá ani koncepciu ani vidinu finálneho cieľa, morálneho vyrovnania našich národov v zmysle výpovede knihy môjho brata Jeruša, ktorá teraz vychádza v rumunskom vydaní.

Klausovo odhalenie objasňuje aj doposiaľ záhadný fakt. Na vyvolanie vojny v Juhoslávii bolo potrebné mať celoplošné médiá na oboch stranách sporu (Vjesnik, Politika). Na Slovensku ale obrana proti agresii nemá už ani jedno médium. A Ficova vláda to trpne akceptovala... nevydala ani jedného Mináča, nič po anglicky, ba dvojťždenne finančne cenzuruje aj Literárny týždenník a teraz zrazila rozpočet vedy a kultúry ešte nižšie, štrukturálne fondy sa počítat' nemajú, počíta sa percento HDP, kde sme na chvoste. Inak povedané, máme nádej, že mediálne už okupované Slovensko sa bude vzdávať južných častí svojho územia bez boja. Dobré je na tom akurát, že nepotečie krv. Dúfajme. Po terajšom masovom výpredaji po-

maďarizácia a jeden z našich najlepších duchov tých čias, Bánovčan Michal Kunič vtedy ihneď vydal knihu (1833). Bol to storočie pred Hitlerom protest proti fašizmu, proti deleniu ľudí na občanov prvej a druhej kategórie. Kniha vyšla po nemecky v Záhrebe, ale Kuničova ulica chýba aj v Bánovciach aj v Bratislave. Média aj vyrobili Slotu s Malinovou a zapájajú ich každé leto vtedy, keď sú na dovolenke Tokes a Duray. Média zabudli, že Beethovenovu pozostalosť cenzurovali v Budapešti a vynechali z nej všetko o Slovensku a Bratislave, takže dodnes tu nemáme jeho ulicu. Média zabudli, že antisemitizmus a antislovakizmus bežali v Uhorsku paralelne a nevedia nič o Istóczyho Maďarskej antisemitskej strane v Uhorskom sneme a o jeho návrhu na deportácie Židov z celého Uhorska v časoch, keď rušili Maticu, odvážali slovenské deti na zotročenie a ignorovali mileniárne cyrilo-metodské oslavy, ktoré v Ríme organizoval hudobný génius František Liszt. Média nevedia, že vojnový zločinec Esterházy sa hrdil, že Budapešť bola pred Nemcami „prvá na ceste víťazného fašizmu“. Nevie to ani EÚ a nemecká kultúra akoby nemienila prenechať toto historické prvenstvo Tiszovi a Horthymu. Vedia to ale zrejme Maďarské gardy... ktoré niekto financuje a pripravuje novú vojnu, o ktorej píše Chelemendik. Akreditačná komisia akreditovala náboženský študijný smer hungarológia a v Nitre sa teraz za naše peniaze vychovávajú stovky nových maďarónov, nie hungaristov, ale hungarológov, nie štúdium Maďarska, ale Maďarstva. Tento odstavec možno rozvinúť do štúdie o chorej filozofii dejín slovenskej vrchnosti, absencii štátnej myšlienky, deravej politike pamäti a naskrze zbytočnom vreskote o súsoší vierozvestov v Komárne, keď sa nič z ústami ústavy proklamovanej tradície cyrilo-metodskej nedeje v urbánnom texte a kontexte v hlavnom meste Požoni... Škoda mlčať.

Tento text uzatvára trojicu zásadných rýchlych krátkych textov - Koszonom, pane Vaculík (1990, replika na Naše slovenská otázka), Ako ďalej bez juhu (1995). A ak si ešte niekto myslí, že STV je verejnoprávna, mal by si porovnať priamy prenos TA3 a zistiť, čo „verejnoprávne“ vystrihli z Klausu. Na mediálnej i pojmovej úrovni sme už maďarizovaní, aj naši poprední politici netušia, že prevzali iredentistické pojmy. Škoda slov.

Slovenského prezidenta, politika a diplomata si ideálne predstavujem ako subjekt, ktorý má jasno v základných hodnotách a záujmoch svojho štátu. Aj preto už od roku 1990 nemám koho voliť a politicky aj mediálne ma za to prenasledujú všetky doterajšie garnitúry. Klaus rozdelil spoločný štát a tým perspektívne odovzdal slovenské pozemky pod Hitlerovu hranicu, ale teraz vystúpil v istom zmysle tak, ako by som si predstavoval vystúpenia slovenského prezidenta. V divadelnom slangu sa toto nazýva zaskok.

ANDREJ FERKO
*politicky prenasledovaný autor
občan druhej kategórie*

Dvojnásobne záslužný počín

Bratislavské vydavateľstvo EKO-KONZULT vydalo v júli 2009 knihu českého autora Karla Kálala DIE UNTERDRÜCKUNG DER SLOWAKEN DURCH MAGYAREN. A bol to dvojnásobne záslužný vydavateľský skutok. Po prvé preto, že vyšla takáto kniha práve od tohto českého autora a po druhé preto, že vyšla v nemčine.

Zahraniční Slováci totiž už od prvých rokov po prevrate 1989 opakovane a naliehavo upozorňujú, že v širokom zahraničí prebieha vo všetkých hlavných svetových jazykoch sústavná agresívna kampaň maďarských revizionistov proti versaillskému usporiadaniu strednej Európy a za obnovenie bývalého Uhorska - v ich žargóne „historického Maďarska“, či „tisícročného Maďarska“, čiže „Veľkého Maďarska“. Prebieha s cynickým šírením a opakovaním brutálnych historických, sociologických a politických klamstiev a v posledných rokoch sa celkom oficiálne opakovane ozýva dokonca aj na rokovaniach Európskeho parlamentu. Proti tejto cynickej maďarskej dezinformačnej kampani nepostavili slovenské politické orgány od prevratu až doteraz nijakú relevantnú informačnú protihodnotu, hoci je nad slnko jasné, že v tejto záležitosti je pravda i spravodlivosť celkom jednoznačne na slovenskej strane. Je teda paradoxné, že to muselo urobiť (hoci aj v skromnom rozsahu) súkromné vydavateľstvo, a to práve s využitím staršieho diela českého autora.

Karel K á l a l (1860 - 1930) bol český spisovateľ, pedagóg, historik a jazykovedec. Bol nezištným priekopníkom myšlienky česko - slovenskej vzájomnosti, ktorú nadšene propagoval vo svojich početných prednáškach a verejných vystúpeniach. Slovensku venoval aj väčšinu svojich spisov (Slov. pohádky, Obrázky zpod Tater, Nevěsta z Tater, Z hor i plání, Dějepis Slovenska a i.), vedecky sa zaoberal maďarizáciou v Uhorsku a už od roku 1898 upozorňoval v časopise Osveta na násilné odnárodňovanie a útlak Slovákov v Uhorsku. Slovensku sa venoval aj jeho syn profesor Miroslav Kálal, ktorý vydal v Banskej Bystrici Slovenský slovník z literatúry i z národčí s 35 000 heslami. V roku 1900 sa rozhodli Karel Kálal a profesor T.G.Masaryk, že na maďarský útlak Slovákov upozornia svetovú verejnosť. Tak vznikla aj táto Kálalova kniha najskôr v češtine, ktorú T.G.Masaryk doplnil o kapitolu „Maďari a sloboda“ a dal ju v Prahe preložiť do nemčiny. Nemecká verzia knihy vyšla vo vydavateľstve L.Srb v Prahe v roku 1903, česká verzia vo vydavateľstve E.Šolc v Telči v roku 1907 (1. vydanie) a v roku 1908 (2. vydanie). Kniha má podľa pôvodnej verzie trinásť kapitol, ktoré uzatvára Výzva k humanite celej Európy. Uvádza sa v nej, že maďarizácia je svojou brutalitou celkom ojedinelým javom v celej Európe a najodpornejším násilím v samom srdci Európy a že dokonca aj v Turecku majú Srbi svoje školy vrátane srbského gymnázia (Srbsko bolo od roku 1459 okupované tureckou Osmanskou ríšou, pričom turecká okupácia bola v celej Európe už po stáročia chápaná ako synonymum najhoršej brutality!) a končí sa volaním o pomoc: „Nezabúdajte a pomôžte!“

Terajšie vydanie Kálalovej knihy je reprintom jej nemeckej verzie z roku 1903, doplneným o úvodné slová a záverečné kapitoly od našej krajanky v Nemecku Dariny Vergesovej, podrobne oboznámenej s touto problematikou aj z pohľadu zahraničného čitateľa. V kvalifikovanom úvode poskytuje čitateľovi exaktný vedecký prehľad o histórii maďarského etnika, Karpatskej kotliny a Uhorska, ale aj príklady maďarského nacionálneho blúznenia i celkom evidentných a zámerých historických klamstiev. Cieľavedomé deformovanie histórie vlastného národa od najtútlejšieho veku jeho občanov a rovnako cieľavedomé dezinformovanie zahraničia je totiž hlavným nástrojom formovania „maďarskej štátnej idey“ (magyar állami eszme) už od začiatku 19. storočia. Patrí k nemu hlavne cynické zatajovanie existencie Slovákov zo strany maďarskej „historiografie“ a tam, kde sa to už naozaj nedá, tak aspoň brutálne a cynické deformovanie dejín slovenského národa. Obeťou tejto cynickej doktríny je celý maďarský národ, ktorý sa naozaj nechal presvedčiť, že Slováci ako národ neexistujú a ak aj existujú, tak sú to len akísi prišielci zo 16. - 18. storočia, ktorí sa dodatočne sformovali z blúdiacich Rumunov, Valachov, Rusínov či bohoviekoho. Výsledkom tohto systematického deformovania národnej psychiky je súčasná maďarská národná sebareflexia, ktorá je akousi paranoickou zmesou falošných pocitov národnej osamelosti a ukrivdenos-

ti a rovnako falošných predstáv nacionálnej výnimčnosti a veľikášstva. O tom, že to nie je len blúznenie niektorých maďarských historikov, ale že je to v Maďarsku všeobecne naočkované presvedčenie, najlepšie svedčili vo „futbalovej vojne“ v roku 2008 budapeštianske transparenty pred veľvyslanectvom SR s nápismi HOMELESS BASTARDS. Tieto transparenty boli naozaj exaktným maďarským dôkazom nielen o všeobecnom maďarskom poblúznení v znalosti histórie slovenského národa, ale hlavne o úplnej neznalosti histórie a samotnej etnickej podstaty svojho vlastného maďarského národa! Keby totiž maďarská verejnosť nebola masívne postihnutá týmto paranoickým duševným stavom, každý príslušník súčasného maďarského štatistického národa (ktorý vo svojej genetickej výbave vlastní iba dvadsať percent génov pôvodného kočovného ugrofínskeho etnika a zvyšných osemdesiat percent predstavujú gény nemaďarských renegátov a maďarónov!) by sa akejkolvek zmienke o kočovníckom bezdomovectve a o renegátskom bastardizme zd'aleka a zo všetkých svojich síl vyhýbal.

Pravda, oni o tom nevedia, a tak hovoria. Napríklad: Budapeštiansky historik a univerzitný profesor István Horváth sa znížil k tomu, že Maďarov vyhlásil za pokrvných príbuzných starovekých Skýtov, Asýrov, Pelasgov, Partov a Arabov. Predkov Maďarov hľadal v Perzii, Grécku i v Taliansku. Na univerzite dokonca učil, že už Adam a Eva v raji hovorili po maďarsky a že Homér a Herkules boli Maďari!

Alebo doktorandka Gabriella Schubertová vo svojej doktorandskej práci „Maďarské vplyvy v terminológii susedných jazykov“ (Berlín 1982) o Veľkej Morave píše ako o „ríši Slovincov“ a o Slovákoch sa ani nezmienila. Toto dielo pani Schubertovej pritom dostalo osobitnú cenu Spoločnosti pre juhovýchodnú Európu v Mníchove.

Vrcholom takéhoto maďarského prístupu k dejinám a hlavne zatajovania existencie Slovákov v Karpatskej kotline je vystúpenie maďarského prezidenta Árpáda Göncza, profesionálneho historika, na parížskej Sorbonne v roku 1995, ktorý v prednáške o dejinách svojej krajiny v súvislosti s príchodom ugrofínskych kmeňov do Karpatskej kotliny vymenoval síce mnohé kmene a etniká, ale o Slovanoch, a tým menej o Slovákoch, sa ani slovom nezmienil!

V závere ku Kálalovej knihe priblížila Darina Vergesová zahraničnému čitateľovi problematiku slovensko-maďarských vzťahov v piatich kapitolách z nedávnej minulosti i súčasnosti:

- Hlavné fakty o Slovensku
- Krátka úvaha o udalostiach od roku 1918 do 2006
- Cirkev ako potenciálna hrozba mierového spoluzitia národov v Karpatskej kotline
- Niekoľko poznámok k maďarskej menšine na Slovensku a
- Slovenská menšina v Maďarsku.

Z aspektu hlásania veľkomaďarskej štátnej doktríny je veľmi pozoruhodná a aktuálna kapitola Cirkev ako potencionálna hrozba mierového spoluzitia národov v Karpatskej kotline. Uvádza sa v nej - citujem:

Mimoriadne veľké nebezpečenstvo pre spoluzitie národov v Karpatskej kotline predstavuje Reformovaná cirkev Maďarska. Jedna z jej aktivít sa dá čítať aj na internete dokonca v štyroch jazykoch (www.magyar-eletter.hu.).

Szeretettel üdvözlölk a MAGYAR ÉLETTÉR ALAPÍTVÁNY honlapján!

Wellcome to the webside of the Hungarian Living-space Foundation!

Herzlich willkommen auf der Webseite der Stiftung Ungarischer Lebensbereich! (nepripomína to istého pána s fúzikmi, ktorý sa tiež usiloval o väčší životný priestor - Lebensraum? - pozn. D.V.)

Bienvenue sur webside de la Foundation Espace Vital Hongrois!

Volá sa tam po zrušení Trianonskej mierovej zmluvy a obnovení Veľkého Maďarska spred roka 1918. Slovensko je podľa tohto plánu pevne zakomponované do „maďarského životného priestoru“. Pri otvorení hesla „Mapa“ sa ukáže malé okienko. Ak do tohto okienka napíšete názov ktoréhokolvek slovenského mesta, ozve sa nasledujúci text: Horné Maďarsko, potom názov mesta po maďarsky, za tým po slovensky a potom upozornenie: Dočasne pod slovenskou okupáciou! Pri Bratislave sa objaví „Pozsony“ a nad Bratislavským hradom veje maďarská zástava.

Na prvý pohľad sa zdá, že táto vebová stránka pat-

rí mimoriadne extrémistickej fašizoidnej skupine. Ale je to veľký omyl! Vyzerá to tak, že sa za ňou skrýva maďarské duchovenstvo a vysokí teologickí hodnostári. Štítosičmi „maďarského životného priestoru“ sú totiž Géza Szabó (kanonický protonotár baziliky Sv.Štefana) a biskup Dr. Loránt Hegedüs, duchovný predseda (generálny kurátor) synody Reformovanej cirkvi Maďarska (jeho pracovisko je v Abonyi utca 21, Budapešť).

V Maďarsku i v zahraničí sa poriadajú generálne zhromaždenia Svetového zväzu reformovanej cirkvi a rozličné konferencie, ktoré sa zneužívajú na to, aby sa upozorňovalo na „útlak“ Maďarov v Karpatskej kotline a na Trianonskú mierovú zmluvu. V tomto duchu vychádza aj časopis Reformpress, oficiálny spravodaj Reformovanej cirkvi Maďarska. Vydavateľom a vlastníkom je Prezidiálna rada synody Reformovanej cirkvi Maďarska na adrese Abonyi utca 21, Budapešť, adresa redakcie: H - 1146, Abonyi utca 21, Budapešť, Maďarsko, šéfredaktor: farár Dr.Lajos Békefy. V tomto spravodaji dostávajú slovo najvplyvnejší činitelia Svetového zväzu: Dr. László Tökés, Dr. Loránt Hegedüs, Dr. Gusztáv Bölcskei a ďalší. Píšu o „Svätom Duchu“, o „láske k Ježišovi Kristovi“ a o „láske k vlasti“ v spojení s „utláčacími“ bratmi a sestrami v Karpatskej kotline, ktorých „záchranu“ vidia výlučne v autonómii a potom v pripojení k Maďarsku. A tak sa v ich nábožnom časopise Slovensko nenazýva Slovenskom, ale „Horným krajom“ alebo „Horným Maďarskom“, ako sa Srbsko nenazýva Srbskom, ale „Dolným krajom“. (Poznámka prekladateľa: Aj u nás bola v roku 1922 založená Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku - kalvínska cirkev. Jej najvyšším orgánom je synoda, výkonné orgány sú synodná rada a predsedníctvo synody na čele s biskupom a gen.kurátorom, cirkev je rozšírená na južnom Slovensku medzi občanmi hlásiacimi sa k maďarskej národnosti a výstižný je už jej názov „ - ...na Slovensku“, ktorý s obľubou používajú a vnucujú aj slovenským štátnym orgánom a inštitúciám viacerí neoholení revolucionári po roku 1989. Cirkev má kostol aj v Bratislave priamo na Námestí SNP, postavený ešte za Rakúsko-Uhorska, okolo ktorého chodím od roku 1973 takmer každodenne. Zaujal ma hlavne tým, že som z neho azda nikdy nepočul zvuky organa a spevu s náboženskými piesňami, ale už v decembri 1989 som z neho po niekoľko večerov počul zvuky organa, nacvičujúceho - maďarskú štátnu hymnu!).

Vydanie nemeckej verzie knihy Karla Kálala a T.G. Masaryka je skutočne záslužným činom vydavateľstva EKO-KONZULT. Je len poľutovaniahodné, že hoci kniha bola napísaná pred vyše storočím, žiaľbohu doteraz takmer nič nestratila zo svojej aktuálnosti - hlavne z aspektu doterajšej menšinovej politiky Maďarska. Práve preto by sa v čo najväčšom počte mala dostať predovšetkým do rúk všetkých relevantných zahraničných návestníkov Slovenska a na všetky zastupiteľské úrady SR v zahraničí ako nevyhnutná a naozaj len minimálna protiváha cynickej revizionistickej kampane Maďarska v zahraničí. Z tohto hľadiska treba teda dúfať, že si knihu všimne aspoň Ministerstvo zahraničných vecí SR ale aj Ministerstvo kultúry SR, ktoré pod titulom podpory maďarskej menšinovej kultúry každoročne vynakladá desiatky miliónov korún zo štátneho rozpočtu na finančnú podporu chabo maskovaného i celkom neskrývaného maďarského iredentizmu a revizionizmu priamo na Slovensku.

JÚLIUS HANDŽÁRIK

(Dokončenie z 1. strany)

Stratili sa aj dedko s babkou. Nie však iba oni. Rýchlo sa rozkladajú rodinné väzby, pustne rodina. Akosi sa zabúda, že deti majú dve ruky, jednu pre mamu, druhú pre otca. Pustne celá, stále menej súdržná spoločnosť. Priepasť medzi chudobnými a bohatými sa stále viac roztvára. Stále viac ľudí si denne sadá za stôl chudobných. Ich chudoba začína plnou vážnosťou nastoľovať otázku legitimacy bizarného bohatstva na druhej strane priepasti. Akosi sa vytráca ľudskosť, ubúda ľudí. Morálny imperatív „hladný som“ mení mentalitu. Mnohí menia svoje ľudské skupenstvo a postupne drevnatejú stále viac podobní na poleno z rozprávky.

Spoločnosť mení svoju podobu. Vyzerá ako po polome, takmer všade samé polená.

Pred dvadsiatimi rokmi duch zakliateho polena zasadol za náš stôl. A konzumuje a konzumuje. Bolo by zaujímavé vidieť účet za všetko to pojedené. Zaujímavé, ale predčasné, pretože účet ešte nie je úplný. To hlavné sme ešte nespomenuli.

Agónia reálneho

Ľudovej rozprávke vo vrcholnom bode akosi dochádza dych. Akoby jej obrazný jazyk nevedel presne vyjadriť zvrät v deji. Iba krátko a neurčito hovorí, že zakliate poleno puklo, pretože bača do neho zaťal valašku.

Rozprávke môžeme pomôcť, doplniť ju našou celkom konkrétnou skúsenosťou. Zakúsili sme, ako sa poleno zahryzlo do samotnej skutočnosti.

Keď pred dvadsiatimi rokmi vstúpilo zakliate poleno do našej krajiny, začal sa skutočný svet dostávať do agónie. K moci sa rýchlo drala fantázia, jej virtuálny svet. Gargantuovský apetít sa nezastavil pred ničím. Kozičky, kravičky, polia, mestá, to všetko je iba aperitív či predjedlo. Hostina vrcholí, keď na stôl prichádza hlavné jedlo, skutočnosť ako taká. Metabolizmus polena je schopný natráviť aj ju a zmeniť ju na fantastickú splodinu. A tak namiesto skutočnosti stojí zrazu pred nami simulovaná, mediálne sprostredkovaná virtuálna realita.

Po predjedle sa na tanieri ocitla naša kultúra. Obludný metabolizmus ju začal s chuťou spracovávať. Zástupy podnikavcov začali našu kultúru rozkladať na zábavu, relax, adrenalin, showbiznis a podobné dobre obchodovateľné splodiny. Podobným spôsobom sa začala rozkladať aj naša kultúrna obec. Nemálo umelcov sa rýchlo a s chuťou zmenilo na mediálne vychytené celebrity.

Naše dejiny sú ďalším chodom. Priam pred očami sa nám strácajú, odchádzajú do sveta fantázie. Metabolizmus nespočetných kreatívov ich mení na čitateľsky či divácky atraktívny príbeh, na bestseller či kasový trhák. Z krvavej Báthoryovej sa stáva zaujímavá a príťažlivá Erszébeth dychtivo čakajúca na záujem a peniaze divákov. Podobné metamorfózy ohrozujú všetky naše významné osobnosti a udalosti. Akoby celé naše dejiny mali prejsť cez záživací trakt polena do sveta fantázie dokonale prispôsobenej vkusu zákazníkov.

Nasleduje naša národná identita. Aj ona kráča do sveta fantázie. Nie je predsa ničím reálnym, iba zbytočnou fabuláciou. Starí ani mladí Slováci neexistujú. Slováci predsa nemajú svoju históriu, zaznelo po slovensky v našom parlamente. Žiaden

Poleno

historický národ, nanajvýš iba amalgám náhodne zhluknutých etník, alebo akási vetva akéhosi stromu. Pre intelektuálnu a morálnu atmosféru našich dní je príznačné, ako veľa ľudí sa identifikuje s vyfantazirovaným etnikom. Skutočná identita je v agónii, nenosí sa, nie je „in“.

Aj toľko zdôrazňovaná a vychvaľovaná sloboda zdá sa byť už akási natrávená, takmer rozložená na finálny produkt. Toto pre ľudskú existenciu také kľúčové slovo stráca svoj skutočný význam a stáva sa synonymom výberu vo fantasticky širokej palete ponúkaných tovarov. Je to sloboda, ktorá sa realizuje predovšetkým v biznis centrách.

A pravda? Pravda pôvodne znamenala cestu ku skutočnosti. Dnes toto slovo označuje predovšetkým médiami nasimulovanú verejnú mienku, pragmaticky stvárnenu mediálnu fantáziu, nič viac.

Dokážeme vôbec povedať dnes pravdu? Ak áno, tak len s veľkými ťažkosťami. Nemáme totiž veľmi čím ju vysloviť, skazili sme si jediný vhodný nástroj - slová. Aj skutočná reč odchádza do sveta fantázie.

Od rána do večera a od večera do rána sme vystavení bombardovaniu. Média všetkých druhov chrlia na nás záplavu písmen, slov, znakov, symbolov, ikon, hesiel, reklám, informácií atď., ktoré z hodiny na hodinu menia svoju konotáciu, svoj význam. Nemajú žiadnu referenciu k reálnemu svetu, realitu nepotrebuje, vymazali ju, vystačia si úplne samy.

Reč skutočne fantastická. Pravdu ňou nemožno vysloviť a nemožno sa ňou ani dorozumieť, zmysluplno sa rozprávať. Dá sa ňou iba štekať. Pýchou skazená reč, ako za onoho času v Babylone.

Hostina vrcholí, natrávené reálno je v agónii, prichádza fantázia, posledný chod. Servíruje sa fantastické menü, na stôl kladú fantastickú menu. Bankovky kryté fantáziou, hypotéky kryté virtuálnym veriteľom. Po požití tejto stravy zakliate poleno puká, odchádza do virtuálneho sveta fantázie, podobné hadovi pozierajúcemu svoj chvost.

Zaťatá valaška z rozprávky je zrejme symbolom súčasnej veľmi reálnej širokospektrálnej krízy.

Anatómia krízy

Kríza má dve odlišné, ale neoddeliteľné tváre. Príčinu a zmysel. Na jednej strane kauzálny determinizmus príčin a následkov. Na druhej strane výzva ľudskej existencií, jej slobode a svedomiu. Výzva zaujať mravný, zmysluplný postoj, postoj nezavislý, slobodný od „železného“ determinizmu príčin a následkov. Dva pramene na pochopenie krízy.

Súčasná kríza, o ktorej sa zjednodušene vraví ako o finančnej a hospodárskej, má svoje príčiny. Je to kríza „made in USA“. Všetko začalo asi v roku 1971, keď sa zrušila viazanosť dolára na zlato. Nasledovali problémy s hypotékami, pád bánk atď. Kríza sa z miesta zrodu rýchlo rozšírila po celom globalizovanom svete. Zasiahla aj Slovensko. Nemôžeme za to, že sme do nej vtiahnutí. Ale musela nás postihnúť tak silno? Asi to nemohlo byť inak, pretože Slovensko je malá a veľmi otvorená ekonomika. Ale kto to bol, kto ju ako dáku konzervu otváral na všetky strany sveta? Kto to bol, kto všetko naše rozpredával do cudzích

rúk? Ústav pamäti národa by sa mohol postarať, aby ani táto celkom nedávna, ba skôr súčasná etapa našich dejín nezapadla do ticha bizarnnej diskretnosti.

Otázka pýtajúca sa na príčiny našej krízy je celkom legitímna, nemala by sa stratiť zo zreteľa. Bolo by však chybou sústrediť sa iba na ňu. Anatómia krízy je zložitejšia. Stane sa zjavnějšía, ak budeme o kríze vravieť v množnom čísle. Kríza je dejinnou konštantou, ktorá sa cyklicky znova a znova vracia. Hovorili o tom O. Spengler, K. Marx, A. J. Toynbee a mnohí ďalší autori. Omyly a rozdielne názory týchto klasikov by nemali zakryť fakt, že cykly patria k dejinám. Tému cyklov otvoril aj C. F. Weizsäcker v knihe „Ideme v ústrety asketickej kultúre?“ (Archa, Bratislava 1995). Píše v nej o ambivalencii pokroku, hroziťom fenoméne, keď každý spoločenský systém svojou radikalizáciou sám seba rozrušuje a vyvoláva svoju negáciu. Tento mechanizmus ukazuje na príklade absolutizmu, liberalizmu a socializmu. Nezapadá naša skúsenosť s krízami, ktoré už celé storočie prichádzajú k nám v takmer pravidelných dvadsaťročných cykloch? Aký zmysel má táto osudová nezriedka tvrdá a krutá hojdačka? Jej zmysel sa dá tušiť v širokom rámci kresťanskej tradície. Možno treba ísť až k prameňom.

V zmluve, ktorú Boh uzavrel s Izraelom, sa nachádza aj projekt milostivého, jubilejného roka. Možno to zhrnúť asi nasledovne. Každých päťdesiat rokov, stále znova a znova má byť obnovená rovnosť šancí pre všetkých. Má sa zmazať nespravodlivá nerovnosť medzi bohatými a chudobnými, ktorá sa za ten čas vytvorila. Má sa obnoviť Bohom chcená sloboda a rovnosť šancí pre všetkých (A. Anzenbacher, Kresťanská sociálna etika, CDK, Brno, 2004). V tomto kontexte sa krízy prichádzajúce k nám v rytme dvadsiatich rokov javia ako výzvy ku kritickej reflexii. Spytovanie svedomia, výzva nastolená určitej generácii v konkrétnom čase.

Rok 1968 ulomil osten krvavej komunistickej totalite päťdesiatych rokov. Zároveň ukázal črty ľudskej tváre, ktoré následná normalizácia rozmazala. Rok 1988 skončil s komunistickou normalizáciou a opäť ukázal črty ľudskej tváre. Obludný metabolizmus konzumnej spoločnosti ich však opäť zotrel.

Zachová sa pravidelný cyklus kríz, a po dvadsaťročnej nadvláde zakliateho polena opäť zazrieme ľudskú tvár? Nemusíme, ale môžeme.

Nezmierené spomienky

Čas krízy má charakteristickú štruktúru. V tomto čase sú minulosť a budúcnosť priam hmatateľne prítomné. S otázkou spomíname, s otázkou hľadáme do budúcnosti. Spomínajúc lúštíme znamenia času, aby sme spoznali, ktorým smerom treba vykročiť do budúcnosti. Takto spomínať však nie je ľahké, pretože spomienky bývajú protirečivé, nezmierené.

V roku 1988 sme skoncovali s komunistickou totalitou a otvorili si dvere do slobodnej, humannej budúcnosti. Opäť sme zazreli črty ľudskej tváre. Táto budúcnosť, budúcnosť z roku 1988 sa však veľmi skoro a nenávratne stala minulosťou budúcnosťou. Skôr ako sa uskutočnila,

odvial ju čas, zapadla prachom, nedostavila sa. Ostala nám však spomienka na ňu, spomienka na prázdno, čo po sebe zanechala. Budúcnosť, ktorá po roku 1988 skutočne začala prichádzať, bola celkom iná. Namiesto ľudskej tváre zakliate poleno, obluda podobná človeku. Dvadsať rokov prežitých v spoločnosti polena má veľmi málo spoločné s víziou, do ktorej sme sa v roku 1988 chystali vykročiť. Táto skutočnosť vtláča charakteristickú pečať našim spomienkam. Sú to spomienky disharmonické, nezmierené spomienky, spomienky dvoch odlišných tvárí.

Zoči-voči tejto skutočnosti by bolo veľmi bizarné prenášať eufóriu z roku 1988 do roku 2009, tak akoby posledných dvadsať rokov ani nebolo. S nekontrolovaným nadšením dnes spomínať na rok 1988, na revolúciu, ktorej budúcnosť vôbec nenašla, ktorá bola tak podivne nežná, že vlastnú budúcnosť akoby ani nechcela mať, by bolo veľmi scestné. Preto ak chceme dnes pravdivo spomínať, budú naše spomienky nevyhnutne ambivalentné, nezmierené, zatrpknuté. Jedinou poctivou a zmysluplnou formou spomienky je kritická reflexia, presnejšie sebareflexia. Jasne vysloviť „mea culpa“, či presnejšie „nostra culpa“, poctivo si vystaviť účet za to, že sme sa po dvadsiatich rokoch ocitli v rozprávkovej krajine spustošenej zakliatym polenom. Položiť si otázku, ako je to možné, že morálny imperatív „hladný som“ tak ľahko, takmer bez odporu ovládol mentalitu jednotlivcov a aj spoločnosti?

Každá spomienka, ale najmä tá nezmierená, odkazujú nielen na minulosť, ale aj na budúcnosť. Každá spomienka sa obracia na minulosť, aby v nej našla kľúč ku zmyslu prichádzajúcej budúcnosti. Spomíname anticipujúc. Posolstvo nezmierenej spomienky je jasné. Môže a má byť inak ako bolo. Nemusí, ale môže a má byť. Nezmierená spomienka z roku 2009 jasne vraví, že v mnohom malo by byť celkom inak, ako bolo za posledných dvadsať rokov. Virtuálny svet by mal uvoľniť miesto skutočnosti. Šialená fantázia by mala ísť tam, kam patrí. Medzi diagnózy. Zástupy celebrity a kreatívov by mali ísť do svojho sveta rozprávok a báji, medzi zmokov a svetlonosov. Slová by sa mali vyslobodiť zo zajatia médií a opäť sa stať schopnými povedať pravdu, osloviť ľudí. Sloboda zredukovaná na slobodu výberu v záplave tovaru by mala zaujať vymedzené miesto vo sfére ľudskej existencie. Morálny imperatív zakliateho polena, jeho krik „hladný som“, etika nadnárodných korporácií a veľkých bankových domov by sa mala dostať tam, kam patrí, na okraj spoločnosti, do vykričianých štvrtí. Potom sa možno stratí nekresťanská priepasť medzi veľmi chudobnými a veľmi bohatými, potom sa možno naplní zmysel dvadsaťročného cyklu krízových období, posolstvo jubilejného roka. Potom sa možno všetci - ako v rozprávke - budeme čudovať, ako sa zmenil celý náš kraj, ako tam, kde boli skaly, pusté polia, rásťla bujná hora, zelenali sa lúky, pasienky, na ktorých sa pásli kravičky a kozičky, ako tu zrazu opäť boli dedko s babkou. Budeme sa čudovať, ako sa zrazu zmenil celý náš kraj, pretože obluda, čo ho vyciavala, nemá už nad ním žiadnej moci.

Nemusí sa to všetko stať, ale môže. Možno je to iba rozprávka, no rozprávka zmysluplná.

JÁN URBÁNEK

Šimon Ondruš:

*Odtajené trezory slov I
Martin,
Matica slovenská 2000**

Výrečný úvod aj pekný záver ku knihe Odtajené trezory slov napísal Štefan Moravčík, aj keď je len, podľa jeho vlastných slov, „prist'ahovalcom z Moravy.“ (s. 236) V tejto knihe prof. Ondruš úspešne zmenil štatút mnohých slov z 'prist'ahovalcov' (z nemčiny a maďarčiny) na 'vysťahovalcov' (do nemčiny a maďarčiny), ale urobiť Slováka z Moravčika sa mu nepodarilo. Vraj „aký koreň, taký fúz“...

Mená slovenských riek, vrchov, osád, osobností, národov, peňazí a chrámov, ba aj svatov a nievst sú „vedeckou výpoveďou priamo z úst našich praotcov;“ sú ozajstným zlatom pravdy o najstaršej histórii nášho národa. Avšak zlato je pokladom, ktorý je chránený v nedobytných trezoroch zabudnutia. Dostať sa k nemu dobýjaním sa nedá, treba nájsť kľúč.

Kniha profesora Šimona Ondruša je hľadaním takého kľúča. Ondruš je presvedčený, že on ten kľúč našiel v tzv. indoeurópskom prajazyku, ktorý je matkou a otcom aj slovenčiny.

Pre slovakistu avantgardné je Ondrušovo vyhlásenie: „Neverím, že na území Slovenska a starého Uhorska sú Slovania, predkovia Slovákov, až od 5.-6. storočia, ako sa dogmaticky tvrdí. ... Je to podobný nezmysel ako tvrdenie maďarského šovinistického historika stredoveku Gy. Györfyho, že Slováci sú na Slovensku až od 14. storočia, lebo iba v 14. storočí je doložené meno Slováč.“ (s. 78)

Pri výklade názvov riek atď. Ondruš vychádza z dojmu, alebo azda aj presvedčenia, že „biblický mýtus Babylonskej veže mal reálnu predhistorickú motiváciu,“ tzn. že jeho Slovania a Slováci majú spoločnú kolísku s Arabmi a Židmi v Mezopotámii. (s. 17) Keby tomu tak bolo, hovorili by sme dnes voľajakým sumerským alebo ranosemitským dialektom a boli by sme konkvistadormi našej vlastnej zeme v Karpatoch. Ani jedno, ani druhé sa nedá dokázať.

Ondruš tvrdí, že v menách Choč a Kokava a všeobecne v slovenskej oronymii a hydronymii vidí praSlovanov v kolíske „indoeurópskeho prajazyka z 3. tisícročia pred Kristom.“ (s.46) Nevysetlil však, akou cestou a akým spôsobom sa naši predkovia dostali z biblickej Mezopotámie do jemu zrejme veľmi blízkej „skutočnej Mezopotámie“ na riekach Bodrog, Latorica, Ondava, Laborec, Topľa, Uh a Tisa na Východe Slovenska.

Dlhým procesom lingvistickej akrobácie Ondruš zisťuje, že naše riečne a miestne poklady v nedobytných trezoroch pozostávajú:

z priesvitnej, bielej (vody) -Laborec;

z jamy, priekopy, priehlbne a doliny - Bodrog.

z blata-Latorica

z (rieky) juhu a svetla - Uh;

z močiaru a blata - Tisa;

z vody - Ondava;

z mokriny a močiara - Makyta;

zo žrde a sochora - Váh,

zo strminy - Urpín;

z jahody - Smokovec;

z oplotenej šašiny - Šaštín;

zo (slovesa) rúbať a z útesu - Tatry.

Všetky tieto mená v Ondrušovej interpretácii popisujú naše rieky, vrchy, dediny a mestá v tých najprimitívnejších dimenziách, akým by bol rozumel aj ten najsprostší slovenský alebo praslovenský povaľač a pre aké máme bohatstvo jasne zrozumiteľných a určite nie nedávnych termínov ako blato, voda, jama, svetlo, do-

lina, močiar, žrd', šaš, jahoda, strmina, mokrina, atď'. Napriek tomu naši „praindoeurópski predkovia“ (s. 18) si podľa Ondruša zvolili slová a mená, ktorých význam po krátkej dobe celkom zabudli. A urobili tak v prípade všetkých najväčších riek Slovenska Dunaj, Váh, Hornád, Poprad, Hron, Topľa, Torysa, Uh, Bodrog, Laborec, Latorica, Tisa, Kysuca, Orava, Ipel', z ktorých ani jednému, pravdepodobne ani Hnilcu, v zrozumiteľnej slovenčine, ba ani s pomocou susedných slovanských jazykov, nerozumieme.

Pýtam sa, prečo?

Malých potokov so zrozumiteľnými menami typu Zlatý potok, Blatnica, Suchý potok, Biela voda, Suchá belá, Kyselka, Bystrica, Čierna voda atď'. máme habadej.

O koľko jednoduchšie je vidieť

CYRIL A. HROMNÍK

Cesta k pokladu

Laborec, ktorého tok zo severu na juh má podobu starodávneho dreveného pluhu, v tamskom Ala-boru pre takú podobu. So slovenskou príponou -ec Alaborec a Laborec popisuje riekou 'Pluhu podobnú.' Pluh však bol medzi ranými Skytho-Slovenmi velený ako dar z neba zoslaný, ktorý z nich urobil oračov, preto niet divu, že Laborec pohlcujúca Latorica, odvodená z tamského ala-tořa+ca, sa stala riekou 'Pluh velebiacou' alebo riekou 'Pluh velebiacich'. Bodrog, z dravidského boddar pre 'jamu' (potu v Malayalamčine, hodu v Kannadčine), odráža sa aj v gréckom bothros pre 'jamu' a 'jaskyňu'. Koncové -og nie je slovanskou koncovkou -oh, ale dravidským slovom ogga, 'spolu s', čiže Bodrog je rieka 'S jamami', čo vysvetlí uplatnenie jej mena aj na potok vo vysoko položenej Východnej v Liptove, čo je v Ondrušovej etymológii nemožné. Ug (Uh, Už), ktorý sa točí ako had, dostal svoje meno z tamského uga- pre 'hada'. Slovenská užovka (Natrix) to určite bezpochybné potvrdzuje a slovenská (slovanská) mytológia hadov, aj mimo Bylín, je nesmierna. Ondava, ktorá tečie skoro ako umelý kanál, po obdivuhodne priamej čiare od svojho prameňa v Beskydoch až po jej sútok s Latoricou, nesie výstižné tamské meno ódai pre 'vodný kanál'. Tí, ktorí ju tak nazvali dravidským slovom, museli ju dobre poznať, čo poukazuje na dlhodobé súžitie dravidským jazykom hovoriacich obchodníkov, prospektorov a kňazov s ranými Slovenmi v dobe bronzovej. A to isté platí aj o ostatných riekach Slovenska.

Meno rieky Tisa Ondruš odvodzuje z indoeurópskeho „teib- : tib-vo význame močiar, blato;“ kladúc ho vrah do ligy s rímskym Tiberom, s východoslovenským potokom Tiba a s riekou Temeš alebo Timiš v Rumunsku, všetky zrejme močaristé a bahnisté. Avšak skôr než bahno sú kľúčom k menu Tisa karpatské hory, kde Tisa pramení. Pôvod oronyma Karpaty spadá do oblasti starodávnej dravido-slovenskej kozmológie, kde ľud žijúci na morálnom juhu ašpiroval dostať sa po smrti do neba na severe. Tatry dotykajúce sa neba a Karpaty boli hranicou a bránou, ktorou duše veriach prechádzali do nebeskej ríše večnej spásy. Preto zemi obkolesenej Karpatmi a odvodňovanej riekou Tisa Dravidi hovorili Ka?pártišai, 'Skalnatá zem Tisy'. Počiatkové tamské kar pre kameň v tomto mene je tiež v albánskom karpé a

baskickom kharpe pre 'skalú', teda v dvoch najstarších jazykoch Európy, čo svedčí o prastarých počiatkoch dravidskej aktivity v Európe. Z pôvodnej tamskej kal vzišla slovenská 'skala'. Po strednom tamskom - pár pre 'zem' nasleduje tamské tšai pre 'tudi s dlhými vlasmi z náboženského dôvodu', od ktorých rieka Tisa, pozdĺž ktorej dlhovlasatí putovali a žili, dostala svoje meno. Zachytil o Herodotus (c. 430 pr. Kr.), keď pripísal Karpártišai v skrátenej forme Karpis prítoku Istru. 500 rokov nato Plinius poznal, že Kar- v Karpártišai označuje skaly a Pathissus riekou (Tisu) a Potisie. 123 rokov po ňom Ptolemaios toto prastaré meno vyjasnil, keď na mape označil hory obkľučujúce Karpatskú kotlinu menom „Karpátos óros.

Meno najstaršej a najvýznamnej-

venského Boha je najkratšou kapitolou a najväčším sklamaním. (s. 204-208) To isté sa dá povedať o jeho pojednaní o dôležitej inštitúcii slovenského kostola a cirkvi. Cirkev pre 'kostol' aj pre 'cirkev' ako spoločenstvo vrah pochádza z gréckeho slova pre 'pána' kyros, kyrios a z jeho odvodeniny kirkakon, kirkikon s významom Dom Pána. Odtiaľ vrah tiež grécke Kiril a slovenské Cyril, čiže 'Pán'. Pôvod gréckeho slova nie je vysvetlený. (s. 209)

Slovenské kostol pre 'chrám' vrah pochádza z latinského castellum pre 'pevnosť'. (s. 211) Ak je tomu tak, musíme pripustiť, že slovenský ľud sa s kostolom aj s náboženskou eklesiou alebo synagógou, čiže 'zhromaždením' zoznámil až po príchode kresťanstva. Sloveni však velebili Boha, ktorého pôvod slavistika nevie

vysvetliť, (s. 207) už dávno predtým. Ale kde? Či snád pod širákom alebo bez zhromaždenia? V kráme, tzn. v búde, v stane, v trhovej búde, hovorí Ondruš, ktorý z krámu odvodzuje chrám. (s. 212-215) Skutočným zdrojom slovenského chrámu je hinduistické gara, ako ho vidíme v termíne Devágara pre 'sídlo Boha', ktoré popisuje veľké dravidské chrámy už v dobe 3. Sangamu, tzn. v 1. tisícročí pr. Kr., ak nie skôr. Kľúč k ešte starším slovenským chrámom nájdeme u starých južných Nemcov, kde prvotným slovom pre 'chrám' je kirkiha a u starých Sasov kirkia. (s. 209-210) Kiriha celkom zjavne nepochádza z gréckeho kirkakon, ale zo sanskritského griha, gRha pre Dom Boha, ktoré sa objavuje v termíne garbhagriha s významom 'dom lona'. Garbhagriha popisuje sanctum sanctorum indických chrámov ako „nádobu semena (univerzálny manifestácie)“. Kľúčové slovo griha (>kirkiha) muselo vstúpiť do strednej Európy dávno pred kresťanstvom, pravdepodobne súčasne so vstupom do Grécka, pri najmenšom v 1. tisícročí pr. Kr. Odtiaľ potom nemecká Kirche a anglický church, s významom 'lono (Božie)' alebo 'stánok (Boží)', s odkazom na budovu chrámu. Jeho obdobou je slovenský 'kostol', nie 'cirkev'. Tá sa z neho len vyvinula.

Slovenský 'kostol' je ešte staršieho dáta. Pochádza z tamského kóšatala-m, ktoré popisuje chrám ako 'posvätné miesto lona' alebo 'dom lona'. V ňom vidíme nukleárnu ideu chrámu v podobe lona, ktorá časom prešla do sanskritu a cezeň aj do neskorších nemeckých jazykov Európy. Tam sa idea lona zachovala nie v podobe chrámu (kostola), ale v afrikánskom kram pre 'pôrod', v holandskom kraamvrou pre 'ženu pri pôrode', etc., teda funkcie spojené s lonom zrodu. Rozpoznáme ju aj v slovenskom 'krámy' pre ženskú 'menštruáciu', čo vylučuje pochybnosti o dravidskom pôvode slovenského chrámu v zmysle lona zrodu. Sloveni si však zachovali tú najstaršiu, dravidskú koncepciu chrámu pod menom kostol. V posvätnom lone kostola Sloveni velebili Boha v jeho rôznych podobách už od doby bronzovej, inak by k tej dravidskej terminológii ani neboli mohli dospieť.

Slovenská cirkev ako spoločenstvo ľudí tej istej viery v zmysle gréckej eklesie je založená na inom koreni. Slovenská cirkev aj slovenská cerkev, cirkva, crkva, cerkov a pod. (s. 210) pochádza zo starého

dravidského slova cerkkai v zmysle 'jednota', 'združenie', 'asociácia'. Rusi však používajú slovo cerkov v zmysle 'kostola' alebo chrámu, čiže v zmysle lona božieho. Takže v slovenských (slovanských) jazykoch sa termín 'cirkev' uplatňuje v dvoch odlišných významoch, tak ako je tomu aj v angličtine (i keď v opačnom smere), kde church popisuje budovu chrámu a inštitúciu viery ako aj spoločenstvo spoluveriacich, v zmysle Katolíckej cirkvi, Evanjelickej cirkvi a pod. Nahrbenie dvoch nesúhlasných a nie plne pochopených významov na jedno slovo viedlo k veľmi vážnym dôsledkom v prípade anglického reformátora Williama Tyndalea, ktorý v r. 1515 preložil Bibliu po prvý raz z hebrejčiny, gréčtiny a latinčiny do angličtiny. Mylné chápanie gréckej eklesie?, akoby odvodené od dravidského slova cerkkai v zmysle 'jednota', 'združenie', 'asociácia', Tyndale preložil vetu z Matúša 16.18, „Et ego dico tibi tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam“ („A ja ti tiež hovorím, že si Ty Peter, Skala, a na tej skale vybudujem svoju cirkev“) slovami „Thou art Peter, and on this rock I will build my congregation,“ kde význam slova congregation je 'zhromaždenie', čiže 'jednota', 'združenie', 'asociácia'. Pápež Clement, Curia Romana a celá vrchnosť Katolíckej cirkvi, ktorá sa vždycky považovala za „telo Krista na zemi“ a za lono kresťanstva v zmysle dravidského Kiriha, nemeckého Kirche a anglického Church, sa tým pobúrila a berúc do úvahy stovky iných znetvorenií „Božieho Slova“ (napr. preklad slova 'kňaz' slovom 'staršina', 'pokánie' - 'oľutovanie', 'dobročinnosť' - 'láska', atď.), za ktoré sa vtedy aj teraz obsah Biblie pokladal a pokladá, odsúhlasila rozhodnutie Karola V., aby Tyndala ohňom popravili. Pravdepodobne vedomí si zjavného priznania chyby, ak nie viny, slovenskí katolíci na príslušnom mieste (Mat 16.18) preložili grécke eklesia nie slovom 'spoločenstvo', ale slovom „cirkev“, ktoré však v slovenských (slovanských) jazykoch znamená 'spoločenstvo' a len v ruštine si zachováva pôvodný význam kostola a chrámu v zmysle božieho lona a „tela Krista na zemi“. Historická skutočnosť je iná. Čítanie gréckeho eklesia ako obec a spoločenstvo je novodobé. Pôvodne slovo eklesia pochádza z dravidských slov eka-keli-assa-ia vo význame 'miesto strach-premáhajúceho oslobodenia od znovuzrodení', čo je typickým poslaním indického chrámu ako aj úlohou pôvodného slovenského kostola, kde znovuzrodenie je dôsledkom negatívnej karmy (životných skutkov) človeka v jeho prvom ako aj v každom predchádzajúcom zrodení.

Často zábavné, ale neveriteľné kotrmelce v tzv. slovenskej etymológii Šimona Ondruša majú svoje korene v jeho nepochopení jazykovej štruktúry biblickej Mezopotámie; v neporozumení slova indo- v akademikmi vyfabrikovaných termínoch indoeurópsky, Indoeurópania, Praindoeurópania, ktoré nás vedú za nos do historicky a geograficky nikdy neexistujúcich zemí a k nikdy neexistujúcim národom alebo jazykovým megaspoločnostiam. Ak existoval nejaký indoeurópsky prajazyk a ním hovoriaci národ, kedy a kde sa Slováci oddelili od Bengálcov, Peržanov, Chetitov, Albáncov, Arménov a Škótov, od Helvetov, Baltov, Prusov alebo od Švédov? Nevieme ani len, kedy a či sme sa oddelili od bratov Srbov, Poliakov a Rusov. Trezor je odtajený, ale kľúča k nemu v Odtajených trezoroch niet.

MARIAN GRZEŚCZAK

List Pavla z Tarsu Achájcom

Napnite sluch, počujete
vravu vravy, val'bu vreskov.
Nie takú, nie tú - -
Ved' teraz bijú do skál vlny
Vnútrozemného mora
na brehu Cézarey.

Sedím vo väzení
za tajomstvo nášho Pána
Ježiša Krista.

Práve teraz!
Počut' stíšený hurhaj z hipodromu,
na ktorom ešte včera
som sledoval preteky dvojkoľesových vozov
a potom som zmýval prach
v ružovej vode úsvitu.

Na skalnatom brehu zmorení zápasníci
si drhlili z kože olivový olej
a vyhládzali ju pieskom.
Nato skákali do vody, aby sa vyšpliechali
ako mladunké delfínčatá.

Z blízkeho hája
vybehli obnažené dievčatá
a nacvičovali beh na štadiónové preteky.

Kone pomaly ťahali balvan po skáli,
aby zajtra mohli mocnejšie víťaziť.
Už je počiatok zajtrajška, počujete?
Písal som bratom do Korintu
o uliciach zloby a dobroty v Megameste.
Dochodili ku mne chýry,
čo narozprával Nero na Isthme
a inde v Achájsku,
kde sa dal uniesť šalbám.
Bol horší než Héródés, možno ešte horší.

Prízrak!
Pochybenie pre cisárstvo v labyrinte mozgu,
ktorý, keď je vyschnutý, nie je väčší než jadro orecha,
ak ich k sebe priblížime.

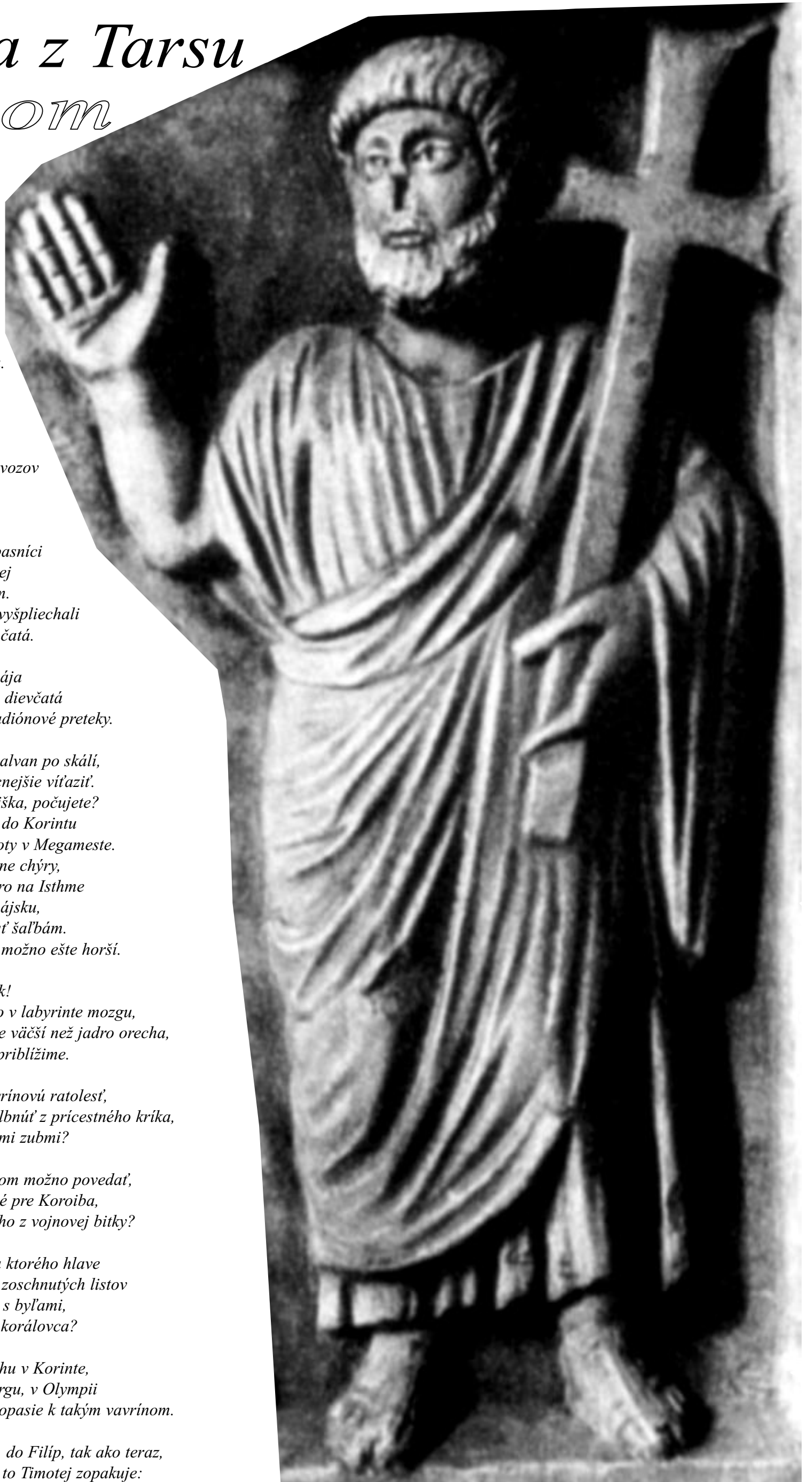
A to všetko pre vavrínovú ratolesť,
z ktorej si aj osol môže odšklbnúť z prícestného kriku,
osol so zlatými zubmi?

Pre to jablčko, o ktorom možno povedať,
že bolo odtrhnuté pre Koroiba,
no nie pre nikoho iného z vojnovnej bitky?

Pre ten zeler, na ktorého hlave
rastie široký veniec zoschnutých listov
v spletnici s bylami,
podobný na korálovca?

Na každom trhu v Korinte,
v Delfách, v Argu, v Olympii
sa každá achájska koza dopasie k takým vavrínom.

Písal som, drahí bratia, do Filíp, tak ako teraz,
z väzenia, nech vám to Timotej zopakuje:

Nie, že by som to už bol dosiahol, alebo že by som už bol dokonalý, ale bežím, aby som sa ho niekedy zmocnil, ako sa aj Kristus Ježiš zmocnil mňa.

Bratia, ja si nenamýšľam, že som sa už zmocnil. Ale jedno robím: zabúdam na to, čo je za mnou, a uháňam za tým, čo je predomnou. Bežím k cieľu, za víťaznou cenou Božieho povolania zhora v Kristovi Ježišovi.1 (Fpl; 3,12 - 14)

*V priepasti zla
som nezazrel Krona
a iných jeho bôžikov,*

*ku ktorému nad vodami Alfeia a Kladea
sa zbehlo pohanstvo s mnohými bohmi,
pre každú byl' v poli má
po dvoch alebo po troch,
pre ženy, dievčatá, chlpacov.*

*Na Isthme námorníci a Korint'anky vraveli:
vezmi si nejakého boha, máme ich mnoho,
aký sa komu hodí, nuž si len vezmi.
Začal som bohov rátať a to rátanie uviazlo,
vtedy sa rozosmiali: no vidíš, vidíš...?
Môj Boh je Jeden a Jediný, povedal som,
ale vôbec ma nepočúvali.
Dal som sa napokon do spratúvania
nečistoty po svojom koňovi.*

*Sedím na kamennej lavici.
Zvažujem, kto z vás je verný, bratia,
a či dôstojne strážite
počestnosť svojich dcér.*

*Vtom sa začala zapalať ranná zora.
Dievčatá neprestajne cvičia,
obnažené a bosé,
beh na štadiónové preteky.*

*Najdlhšie maličká Trifosa
a uvzato rozosmiata Dionýzia.
Vo vzdialenejšej časti hipodromu
Hedea v bojovej výzbroji
zdokonaľuje návrat záprahov.*

Precitol som z veľkého trápenia.

*Z jednej strany šplechot mora
o breh Cézarey.*

*Z druhej strany hlas spon dofora
pozývajúci Hebrejov na hry,
ktoré tu zaštepil Héródés, priateľ Helénov.
Čakám na loď do Ríma, plný obáv.
Ustavične bežím odhodiť všetku príťaž
a hriech, ktorý nás opantáva,
vytrvalo bežme
v závode, ktorý máme pred sebou...
2 (Hebr; 12,1)*

*Čujte, Achájci, čo vám zopakuje
váš brat Pavol, ktorý bol vedno s vami
počas osemdesiatich mesiacov,
hrejúc obyčaje Židov v gréckom hniezde,
ale sa neodhodlal do priamych pretekov,
lež pozoroval, a potom vám napísal
list, ktorý v tejto chvíli treba pripomenúť:*

Neviete, že tí, čo bežia na štadióne, bežia síce všetci, ale iba jeden dosiahne víťaznú cenu? Bežte tak, aby ste sa jej zmocnili. A každý, kto závodí, zdržuje sa všetkého; oni preto, aby dosiahli porušiteľný veniec, my však neporušiteľný. Ja teda tak bežím, nie ako na neisto, tak bojujem, nie akoby som bil do vetra. Ale krotím svoje telo a podrobujem si ho, aby som azda, kým iným kážem, sám nebol zavrhnutý.3 (1 Kor; 9,24 - 27)

*Ak svoj druhý list pošlem už z Ríma,
prevezmi ho, Timotej, a odovzdaj:*

Pozdrav Prisku a Akvilu aj Oneziforov dom. Erastus zostal v Korinte. Trofima som nechal chorého v Miléte. Ponáhľaj sa a príď ešte pred zimou.

Pozdravujem Ťa, Eubulus, Pedens, Línus, Klaudia a všetci bratia.

Pán nech je s tvojím duchom. Milosť s vami.4 (2 Tim; 4,19 - 22)

*Do svitania sa motkám po cele
a neviem si nájsť miesto.
Väzenie je celkom také ako pustatina,
lenže má múry.*

*Akiste k vám už nepricestujem,
ani do Damasku,
ani do Jeruzalema.
Ale posplietané cesty sa
pomaly povyrovňávajú.*

*Bol som pútnik
a zmieroval som rozhádaných.
Cvičil som svoju trpezlivosť a lásku.
Neobratný telesne, bol som štihlý duchom.
Zasmej sa teraz, Timotej,
nad mojou seabiróniou.*

*Slnko klope na okno.
Prosím, nech vojde.*

*Z bielej plachty papyrusu
vstávajú slová ostatného listu,
ktorý som písal v noci.*

Beriem pergamen, ruky mám meravé od staroby: ...nastáva čas môjho odchodu. Dobrý boj som bojoval, beh som dokončil, vieru som zachoval. Už mám pripravený veniec spravodlivosti.5 (2 Tim; 4,6 - 8)

*Počujem kroky.
Idú po mňa.*

POZNÁMKA PREKLADATEĽA

Všetky biblické citáty v slovenskom preklade sú prevzaté z vydania: Sväté písmo Starého i Nového zákona, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1995.

- List Filipanom; 3,12 - 14
- List Hebrejom; 12,1
- Prvý list Korint'anom; 9,24 - 27
- Druhý list Timotejovi; 4,19 - 22
- Druhý list Timotejovi; 4,6 - 8

Preložil VLASTIMIL KOVALČÍK

MILAN SMEJKAL

Pieseň o Bernadete

Literárny skvost F. Werfela ma fascinoval už od mojej mladosti. Aj keď kniha je sama osebe nevyčerpatelným prameňom radosti a poznania, predsa však dotknúť sa tých posvätných miest a uvidieť ich na vlastné oči zostalo pre mňa po dlhé roky len skrytou túžbou. Počas železnej opony to bol neuskutočniteľný sen. No ona konečne spadla, a tak mi bolo dopriať to neskutočné. Stalo sa to v jubilejnom roku - 150 rokov od prvého zjavenia. Tak som sa tých miest dotkol vlastnými rukami, objal som ich svojimi očami a vnímal všetkými zmyslami a celou dušou.

Podobne po návrate som sa rozhodol pozdeliť o svoje zážitky. Lenže napísať to nie je také ľahké. Preto prvá veta, ktorú vyslovujem, je táto: „Ak máte ťažkosti so svojou vierou, keď sa zamotáate do neistoty, neviete, ako pokračovať ďalej vo svojom živote a všetko je pre vás ako v hmle, vycestujte do Lúrd a tam nájdete na svoje trápenie potrebný liek.“ Myslím si, že nepreháňam, keď poviem, že v juhofrancúzskych Lurdoch zostúpilo nebo na zem a svoje prúdy milosti vylieva do otvorených srdc a nastavených dlaní. Tam každý zažije s úžasom a mrazením univerzalitu Cirkvi. A tá je všeobecná, všetko zahŕňajúca, ústretová, pozývajúca. Je to spoločenstvo s otvorenou náručou pre každého. Je zveľbované a plné radosti. Tu každého pútnika osloví Máriino vyznanie z Magnifikatu: „Od tejto chvíle ma budú zveľbovať všetky pokolenia.“

Pani si priala kapličku. Bernadeta spresnila: Len celkom maličkú. Dnes okrem troch monumentálnych architektonických skvostov, zaklinených do seba geniálnou invenciou architektov, ani podzemná bazilika Pia X. - pre 25 tisíc návštevníkov - nestačila. Preto postavili najnovší supermoderný kostol sv. Bernadety pre ďalšie tisíce pútnikov. A všade v útulkoch a domoch pre nemocných sú kaplnky a miestnosti, určené na tichú adoráciu. Pre jubilejné výročie v r. 2008 ustanovili pútnickú trasu. Začína sa v kostole Sacré coeur s krstiteľnicou, kde bola Bernadeta pokrstená. Pokračuje návštevou Cachtu, kde Soubirousova rodina vtedy bývala a cez samotnú jaskyňu zjavenia končí trasa v kaplnke hospicu. Tam mala Bernadeta prvé sväté prijímanie. Krstom to začína a eucharistiou to končí. Všetko je tak poprepávané a organicky previazané a zjednotené, že to pútnikovi pripadá ako jediná pulzujúca božia oslava, ktorá sa prelieva z jedného brehu na druhý v neprestajných a mohutnejších vlnách.

Omše sa priebežne vykonávajú v chrámoch, v kaplnkách i pred jaskyňou zjavenia. Kristovský charakter miesta je zvýraznený dvoma krížovými cestami: jednou monumentálnou s liatinovými sochami, v nadživotnej veľkosti, na pahorku Espeluges a druhou, menej náročnou, pre nemocných na lúke na pravom brehu rieky Gávy. Úžasným dojmom pôsobí popoludňajšia procesia s požehnávaním nemocných Najsvätejšou sviatosťou vo vnútri podzemnej baziliky sv. Pia X. Na každého tu dolieha preveľké tajomstvo autentického kresťanstva - tajomstvo kríža. Tu vidno pravú veľkosť, takú odlišujúcu sa od tej, za akú ju zamieňajú svetskí ľudia so všetkými svojimi ustanovizňami a parlamentmi, filmovými i športovými hviezdami. Je to veľkosť ľudského utrpenia - povzneseného a posväteného utrpením nášho Pána.

A je charakteristické, že najväčší počet nevysvetliteľných uzdravení je zaznamenaný práve po tomto sviatostnom požehnaní. Tých, čo tu našli úľavu a uzdravenie, sú tisíce. Zázračne uzdravených, ktorých za takých uznala cirkev, je niekoľko desiatok. Ich fotografie s lekáorskymi chorobopismi možno uvidieť na I. poschodí v Bureau médical. Tam sa nachádza aj bohatá lekárska dokumentácia ku každému prípadu. Zážitky z kúpeľov s lurdskou vodou sú ohromujúce. To akoby silná očišťujúca moc prenikla celým telom a celou bytosťou. A zástupy pútnikov pijú aj z prameňa milosti a je to znamenie pravého pokánia, biblického „Zmeňte svoje zmýšľanie“. Osobitné čaro na nás sadne pri návšteve miestneho cintorína. Uvedie nás do minulosti, keď sa tie podivné zjavenia začali. Tam sú hroby nám dôverne známe z Werfelovej Piesne o Bernadete.

Jeden zážitok z návštevy tohto presláveného mesta prevažuje nad ostatnými: zjavila sa nám milujúca tvár nášho Boha, plná láskavosti, nehy a dobroty. Tu bolo ústami Matky božej potvrdené jej tajomstvo: Neposkrvnené počatie. Pútnici tu prežívajú a precitujú, čo Boh pripravil tým, čo ho milujú a ako povýšil ponížených. Tu je škola kresťanskej pokory, radostnej dôvery a povzbudenia k obnove života pre každého kresťana a pre celú Cirkev.

Bernadetin príbeh a jej Panej je jednoduchý a preto čitateľný pre učenných i obyčajných ľudí. Večná sláva sprevádza tých z počiatku zjavenia, keď im neverili a posmievali sa im. A medzi nimi na prvom mieste je Bernadeta, chorľavá a slabá z najchudobnejšej rodiny. Toto miesto modlitbou priam dýcha. Je to škola Panny Márie. Posolstvo z Lúrd sa stalo preto natoľko prenikavým a oslovujúcim milióny pútnikov, lebo je nanajvýš zrejmé, priehľadné a preto neodolateľné. Kresťania nemajú povinnosť putovať a navyše nijaké zjavenie, včítane lurdského, nie je článkom našej viery. A predsa toto miesto priťahuje ľudí zo všetkých kontinentov. Dokonca aj poslední dvaja pápeži ho navštívili. Lurdy sú výkrikom do tváre dnešnému svetu, temným prorokom ateizmu, sekularizmu, relativizmu a všetkým ostatným izmom. Je dôkazom evanjeliového posolstva v jeho rýdzosti a čistote. Je prameňom nádeje a sily pre všetkých.

Keď sa po návrate z Lúrd doma porozhliadneme, padne na nás všetka zloba, úbohosť, bolesť a bieda všedných dní, čo nám zviera srdce a vháňa do očí slzy. Tu si s láskou pripomíname nápis na jednej z mozaík pod rampou ku chrámu so slovami, povedanými Bernadete, ako jednej z prvých: „Nesľubujem, že Ťa urobím šťastnou na tomto svete, ale na druhom“. A tak sa dáme viesť tam, kde je nám najbezpečnejšie: do istého útčiska a miesta pokoja a zmierenia, lebo nádejou sme spasení.

Ak niekedy zatúžime počuť živú Pieseň o Bernadete ako ticho znie a pocítiť jej ozvenu vo vlastnom vnútri, poputujme do Lúrd! A nebudeme sklamaní. Ak by niekto namietal, že tu ide len o číru kvapku v celosvetovom mori ľahostajnosti, nedajte sa pomýliť: veď i jediná kvapka zázračného lieku môže vyliečiť milióny.

*Z češtiny (TT-1, 2009)
skrátil a preložil: ANTON SEMEŠ*

Tako významní umelec-ki tvorcovia všetkých oblastí, aj Suchoň si bol v živote i tvorbe vedomý, že „bez etiky je všetko zbytočné“, ako sa lapidárne vyjadril Milan Rúfus, a ako to stále častejšie znie z úst prominent-ných osobností ako varovanie. Ak má mať umenie hlbší a trvácnejší zmysel než seba-prezentáciu, senzáciečtivosť, či uspávanie konzumentov do závetria pred drsnou sku-točnosťou, musí vyslovovať svedectvo, ob-sahovať poslanstvo, ktoré sa vryje do vedomia ako životný korektív.

Suchoňova opera Krútnava vyslovuje poslanstvo kresťanskej etiky a práve toto vyznanie autora desaťročia poznamenávalo osudy opery. Jej meno Krútnava sa stalo zároveň aj omenom jej života na pódiiach.

Etický rozmer tohto vrcholného Suchoňovho diela vidím v troch rovinách. Prvá a najdôležitejšia spočíva v samotnom zámere opery, v jej obsahu a tvare. Druhá tkvie v inscenačnom prístupe k nej, v rozporuplnom výklade jej poslania, tretia sa zračí v jej recepcii, teda vnímaní posluchačmi, a to bez časového horizontu: včera i dnes, iste aj zajtra.

Je známe, že Suchoň dlho hľadal námet pre operu. Keď ho konečne našiel v novele Míla Urbana, neuspokojil sa dramatismom obsahu, ako stvoreného pre efektne operné stvámenie. Námety svetových oper sa hemžia konfliktami, ktoré vyplývajú z násillia, lásky i žiarlivosti, zo smrteľnej tragiky, z drám nezavinenej osudovosti. Suchoň bol iste jedným z najnábožnejších skladateľov, a kresťanstvo, ako napríklad u Dvořáka, mu znamenalo skalopevnú životnú líniu. Neuspokojovalo ho drastické zakončenie Urbanovho príbehu zo slovenskej dediny, žiadalo sa mu vo svojom diele uplatniť humanistický ideál, novozákonné prikázanie lásky, vedúce k odpúšťaniu. Nadto však, chcel ešte viac: dať opere také formové stvámenie, aby sa príbeh stal prímerom, a získal tak platnosť všeobecného etického regulatívu, nebol iba umeleckým spracovaním konkrétneho deja.

Suchoň zvolil koncepciu „príbehu v príbehu“, pre operu dosť nezvyčajnú. Fabulu vraždy zo žiarlivosti, ktorú páchatel oľutuje a hnaný svedomím sa ide sám priznať, umiestnil do rámca, ktorý je nositeľom hlavnej idey diela: súboja Dobra so Zlom, ktorý je do dób Adama a Evy prastarou témou ľudského rozhodovania, a ktorý poznáme z nesčíselných umeleckých spracovaní v literatúre, vo výtvarnom umení, aj v hudbe. Tiahne sa aj celým radom antických báji a ľudových rozprávok v najrozličnejšej štylizácii. Tieto príbehy, v súlade s morálnymi zásadami, obvykle končia v zmysle spravodlivosti. Napokon dobro víťazí a zlo je potrestané, niekedy mimoriadne kruto, lebo odplata a pomsta sa akosi považujú za prirodzené ľudské hnutia. V takomto duchu vyrovnaní krívd nájdeme množstvo starozákonných vyjadrení, ale aj morálka mnohých iných náboženstiev takého postoje pozná a odobruje. Ba aj recipient umelecky stvámených moralií si z takéhoto vyústenia diela odnáša istý pocit uspokojenia.

Suchoňov rámec, ktorý je vytvorený konfliktom postáv Básnika a Dvojníka (démona, pokašiteľa), eticky presahuje očakávané zakončenie deja. Inkorporuje kresťanský svetonázor autora, ktorý dokonale pochopil hodnotu a hĺbku odpúšťania. V duchu kresťanskej vierouky je totiž odpúšťanie nielen veľkodušné upustenie od pomsty. Prináša očistný vklad, lebo vyžaduje uvedomelú aktivitu viníka v troch stupňoch: v priznaní viny, účinnej ľútosti a v odhodlaní na pokánie. Moderne povedať „pardón“ tu zďaleka nestačí.

Keď na začiatku opery mytologické postavy, Básnik a jeho alter ego, Dvojník, rozohrávajú príbeh, začínajúci nálezom zastrelenej Jana, od tejto skutočnosti sa odvíja všetko ďalšie zlo. Sled udalostí naberať napätie. Najprv dochádza k obvineniu nevinné Katreny („Ty ho máš na svedomí!“), potom sa vyšetrovanie zločinu zastavuje, ale otec mŕtveho, starý Štelina, si chce sám nájsť viníka („..... a potom nech mu je Pán Boh milostivý!“). Katrena sa nevedomky vydáva za vraha, a na ich svadbe starý Štelina výstražne naruší veselicu („Hrešite! Ludia, hrešite!“). Utajený vrah Ondrej hrubo napadne Štelinu, ktorý je u neho na ná-

všteve, pobije sa s ním, opije sa, obviňuje Katrenu z nevery a v zúrivosti vybieha z domu. Po tomto dramatickom vyvrcholení sa zdá, že zlo (Dvojník) definitívne získalo prevahu. Nastáva však nastáva zvrät. V Medzihre príde k rozhodujúcej konfrontácii Básnika a Dvojníka. Ukazuje sa, že práve scenzurovaná, vyškrtnutá Medzihra je tým zlomovým bodom, ktorý vytvára jadro v Suchoňovom ideovom zámere. V tejto hudobne koncentrovanej časti zlo (Dvojník) sprvu triumfuje, ale Básnik sa mu vzpiera, nevzdáva sa, naďalej je presvedčený o prevahe a sile dobra v človeku a ďalším rozvíjaním deja bojuje o svoj ideál.

Od tejto chvíle sa už všetko odvíja v pozitívnom smere. V piatom obraze v hore zabľudnený Ondrej je trýznený výčitkami svedomia, nechce ďalej klamať a schovávať sa, nástojčivo odporuje pokušeniam

FERDINAND KLINDA

Etický rozmer Suchoňovej Krútnavy

k 60. výročiu premiéry

Dvojníka naďalej sa zatajovať, a ľutuje svoj čin („Viem, čo urobím! Idem sa udať“... „Za hriech svoj chcem pykať“). Zámer sa naplní v šiestom obraze: Ondrej sa pred zhromaždenými ľuďmi prizná k vražde svojho soka, Štelina skloní pušku, namierenú k pomste, a keď Katrena potvrdí Ondrejovo otcovstvo jej synčeka, hlboko pohnutý Štelina zmákné a preriekne hviezdne slová: „.... tvoja žena ti odpustila, ja ti tiež odpúšťam“. Katarzia je všeobecná: Ondrej sa očisťuje priznaním, ľútosťou a odchodom na potrestanie, Katrena sa osvedčuje ako počestná žena, chrániaca si manželstvo. Najviac ľudského heroizmu prejaví starý Štelina, ktorého veľkodušnosť zachraňuje Ondrejovi nielen život, ale aj rodinu. Básnik, veriaci v očistnú úlohu umenia, dosiahol svoj cieľ v záverečnom zbore opery: „....to spev je všetko, čím sa chváli Pán“.

Nie rozuzlenie kriminálnej zápletky príbehu, ale odpustenie je nositeľom etického poslania Krútnavy. Prebleskovalo už viackrát v jednotlivých fázach deja. V druhom obraze Štelina ku Katrene hovorí: „Krivdíl som ti, odpusť!“.. Vo štvrtom obraze zas Ondrejovi hovorí: „, Aj farár kázal tak pekne dneska, až sa čosi vo mne pohlo... Bo darmo je, náš život nemôže byť bez pokušenia, ani odpúšťania.“ V piatom obraze zas Ondrej volá: „Oj, zhréisť som, Janko, či mi odpustiš?“ Z toho je zrejme, v akej úcte mal Suchoň kresťanskú cnosť odpúšťania, spolu s jej atribútmi. Všetky sú obsiahnuté v replikách Ondreja v piatom a šiestom obraze. Suchoň práve odpustením korunuje vyvrcholenie zápasu Dobra so Zlom.

Nemožno sa diviť, že kultúrna komisia KSS, 4. februára 1950, zložená z troch militantných ateistov a troch súdruhov židovského pôvodu (Novomeský, Míňáč, Bagar, Špitzer, Šefránek, Benau), nemala porozumenie pre kresťanský svetonázor autora, a v intenciách marxistickej ideológie tvrdo žiadala vypustenie rámca opery, ako aj viaceré ďalšie zmeny, ktoré mali podstatne zasiahnuť do im nevyhovujúcej Suchoňovej koncepcie. Hrubo tým porušila autorov zámysel.

Je známe, že Suchoň sa úporne bránil cenzúre opery, ba bol pripravený ju stiahnuť. Nátlaku z mnohých strán - z politickej, od účinkujúcich, ktorí chceli ťažko nashudované krásne hudobné party naďalej spievať, zo strany divadla, aj z vtedy všeobecne panujúceho občianskeho existenciálneho strachu, Suchoň neodolal, operu nestiahol a útrpne sledoval desiatky cudzích zásahov do opery, ktoré ju rozličným spôsobom deformovali a tým zbavovali pôvodného posolania.

Druhý etický rozmer Krútnavy tkvie v jej javiskových podobách, v akých sa takmer šesťdesiat rokov v desiatkach inscenácií a stovkách predstavení hrala na Sloven-

sku i v zahraničí (na 26 scénach mnohých štátov!). Každá nová inscenácia totiž prinášala väčšiu či menšiu zmenu, a teda aj celkové vyznenie opery dostávalo odlišné podoby. Vždy sa vynechával rámec - dialógy dvoch súperiacich mýtických postáv - lebo ten bol najväčšou ideologickou závadou v očiach komunistov. Okrem toho aj úvodný zbor sa zvykol vynechávať, zmienka o Pánu Bohu sa nahrádzala iným textom, Katrenin synček raz bol Ondrejov, inokedy Janov, do rozličných charakterov štylizovali Katrenu, aj Štelinu, ktorý iba upúšťal od vlastnoručnej pomsty, ale nikdy neodpúšťal. Dokonca text záverečného zboru sa musel zmeniť, lebo sa nesmel „chváliť Pán“, ale „ľuď“, podľa vôle jeho vládcov. Správa Vladimíra Bokesa, ktorý zrekonštruoval pôvodné znenie, odhaľuje okolo 60 zásahov do partitúry!

Spôčiatku, kým nebol k dispozícii tlačený materiál, sa muselo hrať z pôvodnej rukopisej partitúry a orchestrálnych i vokálnych partov. Teda sa v nej vyškrtali slová i celé pasáže hudby, prepisovalo či prelepovalo sa pôvodné znenie. Originálna partitúra najviac utrpela vtedy, keď sa z nej ešte aj vytrhlo vyše 20 strán, aby sa mohli vlepíť nové. Pôvodné strany sa stratili, v tom tkvel najväčší problém pri neskorej rekonštrukcii, dávno po smrti autora.

Tlačové vydania klavírných výťahov a partitúry (1951, 1953, 1961, 1976) obsahujú len oklieštený a cenzurovaný slovný a notový text. Len ten slúžil ako prevádzkový materiál hudobníkom, z neho vychádzali inscenátori po desiatky rokov, nepoznajúci originál!

Niektorí slovenskí inscenátori si boli vedomí rozporov, ktoré priniesli politické zásahy. Na jednej strane chceli vyhovieť Suchoňovmu zámeru morálneho vyznenia opery, na druhej sa museli pohybovať v hraniciach, ktoré im stavala panujúca ideológia, raz v mäkkšej, inokedy zas v tvrdšej forme. Sami citili túto dilemu, ktorá sa prirodzene premietala do ich poňatia. Režisér Branislav Kriška, ktorý sa podieľal na štyroch inscenáciách Krútnavy, v revue Slovenská Hudba 1-2, 1998 sa podrobne zaoberá touto problematikou. Tiež však nepoznal originál a uspokojil sa predpokladom, že aj z oklieštenej verzie, ktorú realizoval, obecenstvo akosi vycíti poslanie diela. Nesprávne však označuje banskobystrickú inscenáciu z roku 1963 (Kriška, Vajda, Valach) ako návrat k originálu, s mäťoucou poznámkou, že postavy Básnika a jeho Dvojníka „....už nechcel ani sám skladateľ“. Zdá sa, že sa tým iba vyvíja, lebo ho usvedčuje sám jeho temový spolupracovník I. Vajda, ktorý napísal: „....z prevádzkových dôvodov sme Básnika a Dvojníka vynechali, a záverečný zbor sme nechali spievať s textom Viery Markovičovej-Záturckej“ (tamže). Teda to spôsobilo akože „prevádzkové dôvody“, nie vôľa autora! Pretože takáto verzia má poriadne ďaleko ku koncepcii originálu, a Suchoňa postavili pred hotovú vec „prevádzkových dôvodov“, mal by tradovaný mýtus o tejto inscenácii ako návratu k originálnej Krútnave konečne vymiznúť. Akosi nemizne, keď ešte roku 2008 sa tie pravé „prevádzkové dôvody“ zahmlievajú (M. Bendík v publikácii Eugen Suchoň, storočnica, HC 2008). A napokon, inscenátori by sa ani neboli mohli „vrátiť k originálu“, veď nemali notový materiál pôvodiny - ten bol prístupný až po mnohých rokoch, po rekonštrukcii Vladimíra Bokesa! O tejto problematike som obsímne písal už dvakrát („Neberte nám básnika!“, v Hudobnom živote, 7/1997, a „O zmarenej rehabilitácii Krútnavy“ v Kultúre, 2/2000). Zrejme Chisholmov III. zákon stále účín-

kuje, lebo „....vždy sa nájde niekto, kto nepochopí“ (či nechce pochopiť?).

Treba sa vysporiadať aj s ďalším účelovým mýtom: so „súhlasom“ autora s de- formáciami svojho diela. Stáva sa irelevantným už tým, že Suchoň postupne „súhlasil“ so všetkými, akokoľvek prekrucovanými verziami. Teda nielen s vyškrtnutým rámcom opery, zmenou funkcie úvodného zboru a pretextovaním záverečného, s vynechaním odpustenia, s opakovaným presmerovaním Katreninho syna, atď. Teda s čím vlastne súhlasil, či nesúhlasil? Každý doterajší inscenátor sa odvolával na autorov súhlas, pričom sa zamlčovalo, aké tlaky tomu predchádzali. Keď po predstavení Suchoň prijímal ovácie a neprotestoval, kvalifikovali to ako autorov súhlas, a možno to považovali za vlastné ospravedlnenie. Hrubo sa zneužívala poľutovaniahodná

skutočnosť, že časť ľudí je naozaj indolentná voči takým hodnotám, ako je pravda, svedomie, pokánie, odpustenie, a predovšetkým duševné právo autora. Kto nechápe vtedajšiu dobu „démona súhlasu“ vo všetkých ľudských, existenčných a umeleckých súvislostiach a konzekvenciách, nenájde odpoveď na to, prečo Suchoň verejne neprotestoval (a tým na desiatky rokov nezarábal svojej hudbe cestu na pódia a svojim deťom do škôl). Suchoň bol do- rotivý a nekonfliktný človek. Do rozziarených tvárí účinkujúcich, ktorí sa toľko pasovali s náročným dielom, nedokázal vmietnuť svoje výhrady, radšej trpel sám. Uvedomenie si nemožnosti paralyzovať tlaky, spôsobovalo Suchoňovi celoživotnú traumú, ktorá sa len chvíľami zmierňovala pod návalmi gratulácií. Som dnes možno jediným žijúcim svedkom, že Suchoň nepovažoval kauzu Krútnavy za uzavretú ani neskoršími, trocha vylepšenými úpravami, ešte stále veľmi vzdialenými od originálu. Trpel zásahom do svojej duchovnej slobody, nepochopením okolia a možno aj vlastnými výčitkami, že sa dal donútiť ku kompromisom, zreteľným z troch (neidentických) vydaní klavírneho výťahu opery. Poloprávdu, že „Suchoň súhlasil“ treba doplniť na celú pravdu: Suchoň bol najrozličnejšími vplyvmi a okolnosťami prinútený súhlasiť. Vladimírovi Bokesovi, ktorý ho nedlho pred smrťou navštívil a oslovil ho, aby sám opravil a doplnil chýbajúce miesta v partitúre, odvetil, že už nevládze, nekomponuje. Dodal (prorocky?), že „....to už nechám na Vás“. Naplnilo sa to desať rokov po Suchoňovej smrti.

Etika inscenácií tkvie v zásadnom prístupe k posolstvu autora. Keď jestvuje toľko svedectiev priamo v dejí, a nadto všetko Suchoňov výrok v úpenlivom apeli k cenzorom: „, Vyčítate mi individualizmus a rámec hry, ktorý prednáša Básnik? Veď Básnik je svedomie ľudu. Neberte mi tento rámec, veď tým oberiete operu o to najcennejšie! O jej ideový podstatu!“, treba to s úctou akceptovať. Ignorovať toto vyznanie v snahe odreagovať si profilačnú neurózu, je opovážlivosť a nedeta. To, čo bolo Suchoňovi najcennejšie, nemožno jednoducho vyhlásiť, že je neďôležité a „do jednoduchého a dedinského príbehu sa nehodí.“ Ani, že Suchoňova ideová podstata „nie je prínos“, že dej opery „skôr retarduje“ (M. Bendík v Hudobnom živote 8, 2008). Veď áno, v Bendikových poňati by bol potom aj 5., kľúčový obraz autorovho plánu, celkom zbytočný. Suchoňov zámer sa nivelizuje aj tvrdením, že „je to text, ktorý sa viac hodí do nábožensko-mravoučnej literatúry, ako do pravdivej divadelnej drámy“ (tamže). Nie je to vlastne obhajoba výhrad komunistických cenzorov Krútnavy?

Faktom ostáva, že Suchoň napísal operu tak a nie inak. Jej originálna podoba je bohatstvom slovenského kultúrneho fondu,

a pravda, môže sa niekomu aj nepáčiť - tak ako tvar ktorejkoľvek inej opery zo svetového repertoáru.

Dnes máme už na porovnanie aj pozitívny inscenačný príklad originálnej Krútnavy: réžiu Romana Poláka, ktorý ju prezentoval bez jediného škrtu, v inscenácii Štátnej opery Banská Bystrica roku 2008.

Tretia rovina, etická recepcia Krútnavy, úzko súvisí s predošlými. Obecenstvo môže vnímať len to, čo sa mu predkladá. Keď skoro 60 rokov boli na scéne len manipulované podoby opery, a diváci nemohli poznať pravú, nemohli si uvedomiť, že jej dej je vlastne prímerom, vyjadrujúcim morálny axióm. Inscenátori, ktorí vychádzali z vydaného materiálu, k jadrú Suchoňovho zámeru neprenikli a nemohli ho tľmočiť ďalej. Obecenstvu ostal utajený. Keď uznávame späťosť hudby a slova, čo je v Suchoňovej tvorbe neoddiskutovateľné, musíme pripustiť, že obecenstvo bolo zavádzané, keď rovnakej hudbe boli nanútené protikladné obsahy: keď syn bol raz Janov, raz Ondrejov, keď Štelina neodpúšťal, keď sa mnohokrát Boh a so zbožnosťou súvisiace partie prekladali do celkom iných významov, atď.

Bolo to ako v bludnom kruhu, kým 18. 10. 2008 po preverení zrekonštruovanej Krútnavy banskobystrickou operou v Piešťanoch odborníci s prevkapaním konštatovali, že „...je to iná opera“ než poznali dovtedy! Že bez ohľadu na to, či sa odohráva v dedinskom prostredí, či nesie viac alebo menej národné a folklórne prvky, či má také alebo onaké kulisy, jej morálne poslanie sa ukazuje ako aktuálne a nadčasové. Dnes je celkom irelevantné, či jej tvar niekto považuje za anachronický (podobne ako napríklad Dvořákovu Symfóniu v čase tvorby Stravinského).

V našej spoločnosti sa po desaťročiach porušovania práv dospelo k politickým i majetkovým rehabilitáciám. V kultúrnej oblasti treba akt rekonštrukcie Krútnavy a jej originálnej prezentácie vnímať ako oneskorenú rehabilitáciu neobyčajnej umeleckej hodnoty, po čom autor desiatky rokov túžil, ale nedožil sa toho.

Podobne v zahraničí: pri desiatkach inscenácií sa neumožnila príležitosť ukázať Krútnavu v origináli, ako nie iba prvoplánovú, „folklórnu kriminálku“, ako ju označila ktorási kritika. Možno predpokladať, že apelatívna etika, vychádzajúca z originálu, aj nezvyčajná forma a poňatie opery ako príbehu v príbehu, by bola v opernom svete vyvolala väčšiu pozornosť, i hlbšiu a trvácnejšiu odozvu, pretože nie iba rozuzlenie deja, ale práve jeho súvis s nadradeným rámcom sú osobité a hodnototvorné.

V záujme slovenskej hudby, nielen neskresleného obrazu tvorby autora je žiaduce čo najskôr vydať kompletné materiály originálneho znenia opery, a tým poskytnúť pravý, neskalený prameň poznania Krútnavy. Možno sa potom splní zámer autora, ktorý prostredníctvom Básnika vyjadruje presvedčenie o oprávnenosti umenia a jeho bytostnej pôsobivosti na humanizáciu spoločnosti aj v dnešnom svete.

DODATOK:

Chcel som týmto článkom pozvať čitateľov KULTÚRY na uvedenie originálnej Krútnavy v našom hlavnom meste, ktoré malo byť rehabilitačným aktom za desaťročia znenia znetvorenej ideovej podstaty diela...

Napriek mimoriadnemu úspechu inscenácie banskobystrickej opery, ktorá otvorila oči (nielen) hudobnej verejnosti, viac ako rok po tomto historickom umeleckom čine, doteraz neuviedli originálnu Krútnavu v Bratislave. Ani jedno vedenie Opery SND, škandalózne sa striedajúce ako na bežiacom páse, sa nevedelo odhodlať pripísať si tým aspoň jeden svetlý bod. Nukalo sa využitie 60. výročia bratislavskej premiéry Krútnavy (10. 12. 1949), aby aspoň pozvali banskobystrickú operu do Bratislavy v rámci Bratislavských hudobných slávností 2009 (20. 11. - 6. 12). Nepodarilo sa to, SND a BHS sa vzájomne vyhovávajú, možno pôsobia aj záklusné intrigy a závisť, ktoré sebazničujúco panujú medzi slovenskými opernými súbormi. Zasa raz „prevádzkové dôvody“ boli dôležitejšie než potreby a prestíž slovenskej kultúry? Alebo chýbala dobrá vôľa prekonať ich?

„Do kín prichádza nová verzia Jánošíka. Sľubovaná korekcia mýtu sa objavila rok po skorigovanej Bathory.

Do módy sa dostali moderní národní hrdinovia. Prívržencov si získavajú aj premyslenými marketingovými metódami...“

Tieto vety som si prečítal v deníku SME - od ktorého by som takéto rozumné formulácie - pravdu povediac - ani nečakal. Rok po zhliadnutí Jakubiskovej Bathory sa mi tieto vety zdali celkom vystihujúce moju vnútornú predtuchu.

Priznám sa, že som mal istú predpojatosť. Film režisérky, scenáristky, nuž očakával som typicky ženskú optiku tvorby.

Tak aj bolo. Avšak ten ženský cit pre psychológiu - akúsi duševnú konštrukciu postáv sa kdesi vyparil. Miestami film budil dojem, že ho nakrúcal kanadský drevorubač alebo Alfred Hitchcock ešte ako študent.

Zaujala skratka, dynamika strihu, celkom dobrá kamera. Unavovalo však príliš veľa detailov, miestami preskakujúcich do ľudoprázdných panorám, výlučne skupinkové scény - teda výprava priepastne zostáva za Bathory. To by tak veľmi neprekážalo. Ale zaujatie diváka aspoň transparentnou psychológiou postáv Agnieszka Holland brutálne obišla. Pozornosť diváka udržiava tvrdosťou, či predtuchami nepredvídaných šokov. Hollandová si nerobí starosti, ktoré by si robil Andrej Wajda alebo povedzme Federico Fellini. Lacno rúbe okolo seba hlava-nehlava, v duchu receptov akčných filmových jatiek.

Zmes bizarného folklóru sa v Jánošíkovi strieda s pudovou erotikou, dýchajúcou pralesom, v ktorej sa mihajú (akože slovenské) len ľudové klobúky a ťažko zvládnuteľné spodničky.

Scenár Jánošíka v celej šírke sekunduje duchovne vypitvanému deju Jakubiskovej Bathory, podobne postrádajúcej povestnú červenú niť aspoň akej takej dejovej logiky. Niekoľko scén (povedzme smrť zbojníka Bernáta alebo zamyslenie sa Jánošíka nad svojím životom po milovaní sa s Barborou) sú svetlými chvíľami v ideovej chudobe celého deja. Hollandová má spoločné s Jakubiskom (zrejme si dala poradiť) aj momenty chvíľkového surre-

alizmu (Jánošík letiaci nad krajinou, krdeľ nahých ženských pod vodou, zjavenie sa akože Panny Márie Jánošíkovi a i.).

Z celého kontextu deja vyplýva akási duchovná neurčitosť jánošíkovského Slovenska a jeho obyvateľov, žijúcich v akýchsi zvyškoch pohanstva a šamanstva - zase je tu obdoba Jakubiskovej Darvúlie v postave čarodejnice Margaréty. Katolícky duch? Kres-

sa vkomponovala do tejto úlohy. Hollandová, ktorá sa podľa všetkého snaží porozumieť slovenskému naturelu tak ako mimozemšťan výrobe oštiepka, sa nezaprela ani v erotických scénach -zbytočne časť a hodných súčasných filmov - v ktorých sa sexuálne sufražetky vrhajú na mužsky neistých partnerov. Typicky slovenské? Vylúčené. Agnieszka Holland - verná žiačka Hollywoodu, dokonale masakrujú-

scénu z Gibsonovho Statočného srdca. Aj v Jánošíkovi sleduje posledné chvíle hrdinu malý chlapec, akoby výhľad do budúcnosti. Na rozdiel od jasnej idey Gibsonovho Statočného srdca však Hollandová preukazuje vo finále filmu Jánošík zákerný podtext natočeného príbehu: Juro Jánošík, slovenský ľudový hrdina, vlastne nevie, prečo zomiera. Zdlhavé nastokávanie Jánošíka na hák je v tomto mäsiarstve pre

voči slovenským dejinám. Tieto po „umeleckom“ zásahu Jakubiska a Hollandovej pripomínajú newyorské dvojčky slovenských národných mýtov, s rachotom rútiacich sa do ruín. „Dvojčky“ filmov Bathory a Jánošík sú na svete. Ťažké milióny, granty, zvukové mená, medzinárodná spolupráca s prispetím Ministerstva kultúry Slovenskej republiky - končia v strpnutých žalúdkoch z kina sa potáčajúcich divákov.

Režisér Juraj Jakubisko sa zastreja prípravou filmu o „starých Slovanoch“, povedal by som skôr o pohanských Keltoch, o Svätoplukovi, a zrejme aj o sv. Cyrilovi a Metodovi. Ako zaútočí Juraj Jakubisko na tento „mýtus“, zakotvený v slovenskej ústave (a či sa na to odváži) ešte nevieme. Podľa predlôh Bathory a Jánošíka sa asi máme na čo „tešiť“. Otázka znie: Kam smeruje táto likvidácia tradícií?

Skromný názor do budúcnosti - alebo skôr hypotetická dilema: Dokedy si dá slovenský národ obkypovať svoje duchovné poklady umeleckými poslami New Age - „nového veku“, ktorého „nové pohľady“ na dejiny sú v podstate snahou o vymletie akejkolvek národnej hrdosti a integrity? Verím, že niekoho táto otázka ešte môže inšpirovať. Azda ešte nie je celkom neskoro...

ANTON SELECKÝ

Temný guláš kuchárky Hollandovej

ťanské zvyky? Zabudnite. Aj poznámka „straší tu obesene“ v zábere na kríž v zbúranej kaplnke, v ktorej sa posexuje (to je ten správny výraz) krčmárova dcéra so zbojníkom, pôsobí spolu s kňazom, striktno odmietajúcim pokrstiť „diablovo dieťa“ - ako zámerná provokácia. Slovo Boh v tomto filme? Nevie si spomenúť.

Akčné zakáľáčstvo, prizemnosť a násilnícky dizajn vnútorných i vonkajších prejavov postáv zanecháva v divákovi pocit temna. Darom hľadáte v tomto guláši, aby ste si vylovili aspoň jedno chutné sústo. Temnota Vikingov sa prenáša aj do celkovo farbitých panorám krajiny, v ktorej sa divák úporne snaží vidieť Slovensko.

Takzvaný reálny Jánošík, ktorý vlastne ani nevie, prečo sa dal na zboj a kolíše medzi vernosťou družine a túžbou usadiť sa, je v podstate v celom príbehu zraniteľnou a osihotenou postavou. V drsnom ľudepéžníctve pôsobia jeho gentleman-ské momenty úplne nelogicky, aj keď pritakávajú jeho mýtu dobráka. Čudný vzťah Jánošíkovej matky k synovi akoby z nej robila zvláštnu ďalšiu hlavnú postavu filmu. Matka, ktorá splodila a sleduje Jánošíka v akejsi fatálnej vízii, skôr pripomína keltskú bohyňu Matku. Rezonuje v nej myšlienka newageovskej Matky Zeme (Gaie), - (matka Jura Jánošíka priznáva, že v tehotenstve s ním jedla zem). Režisérka sa v týchto chvíľach odhaľuje ako kurátorka Jánošíkovho života - zrejme

ca mýtus „holubičieho národa“, dovádza svoju prácu do morbidných rozmerov v scéne, ktorá odhaľuje, že slovenská čarodejníca Margaréta zabila vlastné dieťa odrezaním mu genitálií, ktoré potrebuje pre šamanské účely...

O nejakom vplyve sv. Cyrila a Metoda v Jánošíkovi ani nepáchne.... Kňaz - ktorého jeden zo zbojníkov zastrelil vo chybnom „teologickom“ záchvate, je postavený do pózy inkvizitorského tvrďasa (odmietol pokrstiť dieťa čarodejnice Margaréty).

Záver pripomína okopírovanú

Hollandovú oveľa dôležitejšie ako divák, ktorý potrebuje v tomto finále aspoň iskričku úľavy do svojho zmoreného mozgu. Hollandová sa to snaží zachraňovať scénou (zase zbytočne zdlhavou a dusnou) rodiačeho sa dieťaťa Barbory, syna Jura Jánošíka. Je to ženská myšlienka, v ktorej nič nie je dôležité, okrem pokračujúceho života.

Otázka však - akého života, resp. jeho zmyslu, v celom kontexte filmu režisérky Agnieszky Holland JANOŠÍK úplne absentuje.

Napokon - zamyslime sa nad mohutnou „kultúrnou“ ofenzívou

Katyňský les a Andrej Žarnov

Budúci rok uplynie sedemdesiat rokov od rozhodnutia politického byra ÚV VKS /b/, ktorým nariadili likvidáciu viac ako 25 tisíc poľských dôstojníkov a väzňov v Katyni. Na túto hrôzostrašnú udalosť zo začiatku Druhej svetovej vojny sa nesmie zabudnúť. Prispieva k tomu aj článok Ľudovíta Petraška Katyňský masaker - história utajovania v Kultúre č. 16 zo dňa 7. októbra 2009.

V uvedenom článku autor spomína aj slovenského člena Medzinárodnej komisie pre vyšetrovanie zločinov v Katyňskom lese, Prof. MUDr. Františka Šubíka, básnika Andreja Žarnova. K tomuto zaujímavému článku je však potrebné uviesť niektoré spresnenia. Tak ako píše autor, Andrej Žarnov utekal aj s rodinou na jar 1945 pred Červenou armádou. V júli 1945 bol vydaný do Česko-Slovenska a s celou rodinou putoval do väzenia. Zhrátko sa rodinu podarilo z väzenia dostať, ale Andrej Žarnov zostal vo

väzení bez právoplatného rozsudku do konca roku 1947. Nebol väznený v Leopoldove, ale len v Justičnom paláci v Bratislave.

Súdený bol až koncom roka 1948 a Ľudový súd vymiesol rozsudok Ls/48 z 27. novembra 1948, v ktorom mu udelil verejné pokarhanie. Na ôsmej strane rozsudku sa okrem iného hovorí: „A preto obžalovaný Dr. František Šubík - Žarnov ako významný činiteľ verejného a kultúrneho života dával svoje služby k dispozícii fašistickému režimu, aby tým pomáhal tento režim budovať a udržiavať a ako exponovaný politický činiteľ verejne hanobil ZSSR a jeho štátne zriadenie.“ Po prepustení z väzenia pracoval v Trnave, odkiaľ pochádzala jeho manželka, ale nie ako obvodný lekár, ale ako patológ trnavskej nemocnice. Prekladal pre Spolok

sv. Vojtecha neskôr aj pod cudzím menom.

Mnohí možno ani dnes neveria, že tento zločin spáchal bývalý Sovietsky zväz. Nepresvedčilo ich ani keď Jeľcinov vyslanec Rudolf Pechoja odovzdal v októbri 1992 kópie usvedčujúcich materiálov z 5. marca 1940 poľskému prezidentovi Lechovi Wallesovi. Práve tento dokument patril medzi rozhodujúci moment na rehabilitáciu Andreja Žarnova. Rozsudok číslo 1 T 17/99 zo dňa 17. mája 1999 ho oslobodzuje spod obžaloby, že sa dopustil trestného činu kolaborácie. V odôvodnení sa okrem iného hovorí, že z dôkazov bolo nesporne dokázané, že obžalovaný svojím konaním - podpísaním zápisnice a verejnými

prednáškami nenaplnil zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, nakoľko uvádzal iba pravdivé údaje.

Mesto Trnava dňa 1. marca 2009

na svojom slávnostnom zasadnutí udelilo Prof. MUDr. Františkovi Šubíkovi, básnikovi Andrejovi Žarnovovi Čestné občianstvo in memoriam za celoživotné dielo a osobnú statočnosť. Rodina a priatelia Andreja Žarnova sa rozhodli finančnú čiastku, ktorá je s ocenením spojená venovať na obnovu pomníka Ivana Šubíka na Ondrejskom cintoríne v Bratislave. Dnes v tomto hrobe je uložený aj popol jeho otca, matky a brata Karola. Pomník je kultúrnou pamiatkou, ale to nezabránilo vandalom, aby ho zdevastovali a portrétny medailón Ivana Šubíka zničili. I keď nový medailón bez nároku na honorár vytvorí akademický sochár

Alexander Ilečko, ktorého otec Jozef Ilečko ilustroval mnohé básnické zbierky Andreja Žarnova, na celú obnovu pomníka bude musieť prispieť rodina, prípadne aj iní ochotní darcovia.

Osudy zavraždených poľských dôstojníkov vyvolávajú rozhorčenie na celom svete, ale osobitne v Poľsku. Minulý rok sa do našich kín dostal film Andreja Vajdu KATYŇ, ktorý kandidoval na Oscara v kategórii Najlepší cudzojazyčný film. Režisér bol otec jedného z obetí masakry. I keď nakoniec Oscara nedostal, získal záujem divákov na celom svete. Pri príležitosti 70. výročia napadnutia Poľska tento film vysielala slovenská aj česká televízia. Skutočný umelec, i keď hrôzostrašný zážitok divák získa v kine, pri premietaní na širokouhlé plátno. Zimomriavky na chrbte bude divák pociťovať aj niekoľko dní po jeho vzhliadnutí.

MARGITA KÁNIKOVÁ

A keď jeho meno by sme darmo hľadali v Slovníku slovenských spisovateľov 20. storočia, Adam Pranda (1924-1984) patrí k vedúcim postavám slovenskej kultúry, ktorú obohatil významnými prácami, predovšetkým v oblasti národopisu a jazykovedy. Menej známa je jeho literárna činnosť. Hoci neostali po ňom nijaké zbierky básní, sonetový veniec Matka (napísaný v roku 1969 a publikovaný v Kade v roku 1971) ukazuje, že bol nielen vynikajúcim etnografom (národopiscom) a jazykovedcom, ale aj básnikom nevšedných kvalít a schopností.

V auguste 2009 uplynulo 25 rokov od jeho smrti a toto je vhodná príležitosť podať jeho krátky životopis s dôrazom na jeho ťažkú životnú púť a literárnu a osobitne poetickú tvorbu, ktorá je síce skromná, ale svojou kvalitou nezanedbateľná.

Adam Pranda sa narodil 20. mája 1924 v Snežnici na Kysuciach. Tu prežil svoje rané detstvo a sem chodieval k svojim starým rodičom aj potom, keď sa rodina presťahovala do Brodna pri Žiline. Rodná obec a jej malebné okolie mu natrvalo prirástli k srdcu a vždy sa sem s radosťou vracal. Bol mu zdrojom vnútorného pookriatia a neskôr objektom vedeckej činnosti. Jeho spomienky na rodný kraj majú melancholický nádych lyrizovanej prózy:

„Moje korene sú vklínené do Snežnice. Do úzkej doliny medzi vysokými vrchmi, medzi Vreťň, Brodnianku, Brodenec a Stráň, do ktorej sa ako ryhy na mozoľnatej dlani zo všetkých smerov zbiehajú prudké potôčky, aby sa spoločne vydali na cestu do rieky Kysuce a ďalej do Váhu. Kedysi bolo v tejto snežnej doline primálo miesta a chleba pre všetkých, čo sa tu narodili, lebo hneď za drevenými chalúpkami vyrastali strmé úbočia a stráne s vysokými trávnatými mezdami a úzkymi švikmi rólí. V zime bývali na nich záľahy snehu, no v lete rozvoniávali storaké kvety rôznych bylín a tráv; lobelky, materinej dúšky, repíka. V miestach, kde sa stretávajú tri potôčky, zeleňali sa vtedy hlávky kapusty a po stráňach v kamenistej zemi bielych a fialových kvetov sa usmievali zemiaky, tieto dva základné dary skúpej prírody... Tu sa pred mnohými vekmi okolo rýchleho potoka a úzkej cesty, ktorá v týchto priestranstvách uzatvára jeden koniec sveta, usadilo niekoľko drevených chalúp. Dedinu nazvali pekne poeticky Snežnicou. Jej prví obyvatelia netušili, že toto pomenovanie bude na dlhé storočia symbolizovať tvrdosť prírody a ťažké podmienky života ľudí. Preto niet divu, že z dediny každý rok utekalo mnoho robotných rúk do bližšieho i vzdialenejšieho sveta ako drotári, podomoví obchodníci, sezónni poľnohospodárski robotníci i takzvaní kovoročníci. Tak spravili aj moji rodičia, keď koncom dvadsiatych rokov odišli za väčším a belším krajcom chleba do dediny, ležiacej neďaleko mesta Žiliny“.

Otec Adama Prandu, Štefan Pranda (1902-1931), bol pôvodne drotárom. Neskôr si našiel prácu pri železničiach a bol podbijačom železničných podvalov a potom brzdárom. Bol však chatrného zdravia a zomrel v pomerne mladom veku na tuberkulózu. Mal iba 29 rokov. Starosť o rodinu a tri siroty (päťročný Adam, trojročná Margita a jednorôčný Albín; ďalší syn Štefan zomrel v útlom veku) zaľahla na plec matky Adama Prandu, Márie rod. Hrošovskej (1905-1996).

Podmienky, v ktorých rodina mladého Adama Prandu žila, boli také biedne, že dnes si to sotva možno predstaviť. V

Snežnici bývali najprv u Adamových starých rodičov, kde ich príbytok mal iba dve miestnosti: izbu a kuchyňu. Potom si našli ubytovanie v starom opustenom dome, kde - ako spomína Adamova sestra Margita - to bolo ešte horšie a keď prišla zima, „jednoducho tam sa bývať nedalo“. A tak sa otec s Adamom vrátil k rodičom a matka s dcérou Margitou a malým Štefanom odišla k svojim rodičom do Brodna, kde sa všetci traja tlačili v jednej miestnosti. Malý Štefan tam ochorel a zomrel (11. októbra 1929). Ešte nemal ani dva roky. V máji 1930 pribudlo do rodiny ďalšie dieťa - chlapec Albín.

Po príchode do Brodna Mária Prandová si našla prácu v textilnej fabrike („súkenka“) v neďalekej Žiline. Veľkú pomoc jej poskytli nielen jej rodičia, ale aj jej ses-

pod Znievom študovať iný dedinský chlapec Pavol Hnilica z Uňatína. Aj on pochádzal z chudobnej rodiny a do školských lavíc sa vrátil až niekoľko rokov po skončení základnej školy. Úspešne zakončil kurz na meštianskej škole v Krupine a po zložení predpísanej skúšky bol prijatý do „kvinty“. t. j. do piatej triedy gymnázia v Kláštore pod Znievom. Šťastnou náhodou sa dostal do tej istej triedy, v ktorej bol aj Adam Pranda. Hoci bol o tri roky starší než Adam, od prvého stretnutia sa vyvinulo medzi nimi pevné a pretrvávajúce priateľstvo. Na konci školského roka 1940-1941 obaja odišli do Uňatína a počas veľkých prázdnin obaja pracovali ako robotníci na stavbe ciest, aby si zarobili nejaký groš pre ďalšie štúdium.

Životnou ambíciou Pavla Hnilicu bo-

Kto bol Adam Pranda?

try, ktoré sa starali o deti, aby mohla chodiť do práce.

Predčasná smrť otca (14. júna 1931) urobila neľahký život rodiny ešte ťažším. Pretože zomrel pomerne mladý a mal odpracovaných iba osem rokov, jeho vdova nemala nárok na penziu. Po dlhom vybavovaní jej prisúdili malíčku mesačnú sumu „z milosti“. Adamovi starí rodičia, aby uľahčili prácu a starosti svojej ovdovalej dcéry, brávali vnúťatá k sebe do Snežnice. Takto sa mladý Adam dostával pod vplyv starého otca, ktorý ho v tradičnom vrchárskom duchu pripravoval na život dospelého muža. Očakávalo sa, že Adam zakotví v jednom z tých povolání, ktoré boli otvorené kysuckým chlapcom, keď dorástli a spevnili im svaly.

Keď mal Adam šesť rokov začal navštevovať základnú školu v Brodne. Hneď v prvej triede upozornil na sebe neobyčajnou bystrosťou, hlbavou povahou a rozvážnosťou. Upútal pozornosť miestneho pána kaplána Ľudovíta Nereču, ktorý naliehal na matku, aby dala syna študovať na „vyššie školy“, kde by mohol plnšie rozvinúť svoje nevšedné schopnosti. Matka sa nechala prehovoriť a podala žiadosť o zápis na gymnázium do Nitry. V určený deň matka s Adamom cestovali do Nitry. Tam zažili veľké sklamanie, keď im povedali, že Adam nemôže skladať prijímaciu skúšku, lebo nebol prihlásený. Totiž správca školy v Brodne, prostredníctvom ktorého sa mala žiadosť podávať, z neznámych dôvodov a bez toho, že by bol Adamovi niečo oznámil, žiadosť do Nitry neposlal. Matka a starí rodičia sa však rozhodli, že Adam na to vyššie štúdium prejde len pójde. A tak ho zapísali do prvého ročníka meštianskej školy v Kysuckom Novom Meste v školskom roku 1935-1936. Hneď od začiatku Adam Pranda bol jedným z najlepších študentov meštianskej školy. Jeho učitelia radili matke, aby jej syn prešiel študovať na gymnázium. Miestny pán farár poradil katolíckemu gymnázium v Kláštore pod Znievom, ako „pre matku najlacnejšie a pre študenta najlepšie“. Po zložení prijímacie skúšky bol Adam Pranda prijatý do I. triedy gymnázia a svoje stredoškolské štúdium začal v školskom roku 1936-1937. Aj tu patril medzi najlepších žiakov znievskeho gymnázia, študoval hravo a na vysvedčení často mával „samé jednotky“. Jediný predmet, v ktorom nevynikal, bol telocvik. V júni 1944 maturoval s vyznamenaním.

Pre Adama študentské roky neboli obdobím veselej a bezstarostnej mladosti. Ako sirota a chudobný chlapec spočítkoval býval v sirotinci, kde - ako spomínal - bol viac hladný ako sýty. Keď matka videla, aký je chudý, našla mu ubytovanie u istých starších manželov, ktorí chovali dve kravy a sľúbili, že dorastajúcemu chlapcovi dajú každý deň aspoň pol litra mlieka, aby sa zotavil. Adam im za to pomáhal okolo domu: rezal sečku, rúbalo drevo, pracoval v záhrade. Jeho sestra Margita napísala: „Adam ranajky nemával a len v škole si mohol zajať, čo si vyslúžil od spolužiakov. On im robil úlohy a oni mu za to priniesli omasteného chleba, alebo iné občerstvenie.“

V septembri 1940 prišiel do Kláštora

lo kňazstvo. V lete 1941 sa mu splnilo jeho želanie a bol prijatý do noviciátu jezuitskej rehole. Do Ružomberka odišiel v polovici školských prázdnin, 31. júla 1941 (na sviatok sv. Ignáca z Loyoly). Adam Pranda však ostal v Uňatíne až do konca prázdnin. Hoci ich cesty sa rozišli, priateľstvo pretrvávalo. Adam Pranda chodieval do Uňatína aj nasledujúcich prázdninách. Pracoval ako robotník na cestách a neskôr ako dozorca pri mlatbe. S Pavlom Hnilicom bol aj naďalej v priateľskom styku a býval častým hosťom rodiny Hnilicovej v Uňatíne.

Po úspešnom zakončení stredoškolských štúdií matka dúfala, že Adam si nájde nejakú úradnícku alebo učiteľskú prácu a začne zarábať. Ale jeho stredoškolskí profesori tlačili naňho, aby pokračoval v štúdiách na univerzite. A tak v jeseni 1944 sa zapísal ako poslucháč Slovenskej univerzity v Bratislave. Pôvodne sa zapísal ako poslucháč chémie-farmácie, ale asi po dvoch mesiacoch, keď bolo treba zložiť 2 500 korún, (škonné totiž zahŕňovalo aj laboratórne poplatky) a on ich nemal, štúdium chémie zanechal. Prestúpil na ten najlacnejší odbor, aký univerzita mala: slovenčina a filozofia na Filozofickej fakulte, čo ho stálo - ako študenta s vysvedčením chudoby - iba 39-korunový kolok na žiadosť o prijatie.

Ako na strednej škole tak aj na univerzite patril medzi najusilovnejších žiakov. Pochvilne navštevoval prednášky a semináre profesorov a docentov, medzi ktorými boli také zvučné mená ako Nikolaj O. Losskij, Svetozár Štúr, Ján Mukačovský, Anton Jurovský, Ľudovít Novák, Ján Stanislav, Anton Štefánek, Alexander Hirner, Eugen Paulíny, Alexander Isačenko, Andrej Mráz, Milan Pišút etc.

Keď Adam dokončieval druhý ročník filozofie, v denníku Čas sa objavil inzerát, že Demokratická strana môže zabezpečiť chudobným študentom štipendium na študijný pobyt v Taliansku. Spolu s priateľom Richardom Schnekcom sa rozhodli podať si žiadosť. Ponuka bola pre piatich Slovákov, ale žiadosť si podali iba oni dvaja, takže štipendium ľahko dostali. Po viacerých ťažkostiach s vybavovaním pasu a víza sa konečne podarilo piatim štipendistom z Čiech a dvom zo Slovenska vycestovať v novembri 1946 do Milána. Nevededovali si, že idú do vojnovy zničeného Talianska, ktoré sa len ťažko zotavuje z vojnovy katastrofy. Ich miesto bolo ešte viac sťažené tým, že štipendium, ktoré malo prichádzať z Prahy (a ktoré ich českí kolegovia pravidelne dostávali), oni dvaja - po mnohých reklamáciách - začali dostávať až po februári 1947! Na univerzitu sa zapísali, na prednášky chodili, ale na knihy, učebné pomôcky, stravu a bývanie prostriedkov nemali. Bývali v sirotinci. Keď sa im minuli peniaze, čo si so sebou priniesli, boli odkázaní na podporu kolegov, alebo na pomoc z domu. Lenže tá pomoc z domu bola veľmi obmedzená. Balíky zo Slovenska sa posielali nedali (z Čiech áno). Adamova sestra Margita pomáhala bratovi tak, že mu posielala polkilové balíčky cukru (ako „vzorok bez ceny“), ktoré potom predával, aby mal aspoň na to najpotrebnejšie.

O svojom biednom položení napísal Adam a jeho priateľ Richard list do troch slovenských denníkov. Uverejnil ho iba denník Sloboda (pod titulom Rovno do očí. List zabudnutých). V liste takto vykreslili svoju žalostnú situáciu:

„...Je smutné, že slovenský univerzitný študent v cudzom svete musí žiť na takej nízkej úrovni, že musí jesť medzi chudákmi a žobrákmi biedny obed za 4 Kčs (20 lír), že musí bývať pod zemou v kolami podporetej pivnici, kde ho neraz vytopí voda, spávať v nevysušenej izbe... Je smutné, že peniaze, ktoré si doma zarobil a nažobral, mu úradnou cestou prídu tak, že z 1200 Kčs musí žiť tri mesiace, atď., atď.“

Ak sa tomuto budúcu učenému človekovi opováži zažiadať si aj trochu

slušnejšej stravy z domu, tak balík, vybaavený riadnym vývozným povolením Povereníctva, centrálné úrady vráti s poznámkou, že do Talianska balíky nejdú (nepamätám si presné české znenie), kým našim kamarátom (a hlavne kamarátkam) z Čiech a Moravy tieto balíky prichádzajú smú! Potom nevieme, či sme z dvoch štátov? Neobstojí tu výhovorka, že balíky sú naozaj zarazené. Preto potom nie sú zarazené aj z Čiech? Akú výnimku môžu a vedia nájsť pre nich?

Na Slovensku ani pastier nehladaže za svoju vlasť, kým univerzitný študent v cudzine hej. Nuž toto je jedno z tých štipendií, o ktorých sa často doma pri teplej peci a plnej mise spievajú...“

Napriek tejto biede Adam Pranda vydržal v Miláne až do konca školského roka a popri štúdiu stihol ešte napísať aj viaceré príspevky (Matka pri Milánskom dome, Talianske sochárstvo dnes, Študentské zvyky na talianskych univerzitách a i.), ktoré uverejnil v domácich periodikách.

Na Slovensko sa vrátil v lete 1947. Zamýšľal čím skôr dokončiť svoje štúdiá, aby si mohol nájsť zamestnanie a umožniť sebe i svojej matke dôstojnejší ľudský život. Kým si robil posledné skúšky, bol zamestnaný ako pomocný asistent Slovenského seminára „s kráľovským platom 300 korún mesačne“. Všetky skúšky urobil na výbornú a k dosiahnutiu diplomu potreboval už iba rigorózum. Ale dotyčný profesor mu najprv nechcel dať termín skúšky a potom odcestoval do cudziny. Adam teda požiadal študijné oddelenie univerzity, aby mu dali potvrdenie, že úspešne ukončil všetky skúšky a že chce pracovať aj bez diplomu.

Po násilnom prevzatí politickej moci komunistickou stranou (vo februári 1948) nastali pre Adama ťažké časy. Dňa 31. marca 1948 bol na návrh Akčného výboru funkcionárov fakulty prepustený z funkcie pomocného asistenta. Podarilo sa mu však nájsť si miesto vedecko-výskumného pracovníka Vedeckých ústavov mesta Bratislavy. V decembri 1949 bol konečne promován na doktora (PhDr.). Žil však pod tieňom podozrenia ako osoba nepriateľská ľudovodemokratickému zriadeniu, pretože bol veriaci katolík, ktorý študoval celý rok v kapitalistickej cudzine. Ale najviac mu priťažil anonymný zlomyseľník, ktorý ho obvinil, že je „kulakov syn“. On, sirota, ktorého matka nevlastnila ani toľko poľa, aby si mohla chovať aspoň jednu kravičku (mali iba jednu kozu!), bol takto opuncovaný biľagom triedneho nepriateľa v systéme, ktorý povýšil triednu nenávisť na socialistickú čnosť.

Dňa 1. októbra 1950 nastupuje vojenskú prezenčnú službu, ale nie ako vojak, ale ako príslušník povestných PTP (pracovno-technické prapory) v Korytnici nad Orlicí. Tam čakanom, rýľom a lopatou ťažko pracoval dva roky a tri mesiace. Deväť dní pred návratom do civilu Ústredný národný výbor mesta Bratislavy prerušuje s ním pracovný pomer. A tak v decembri 1952 si znovu musel hľadať prácu. Našiel ju v národnom podniku Stavindustria Bratislava, kde pracoval ako robotník až do januára 1954.

Jeho ďalším a primeranejším pracoviskom bol Výskumný ústav výtvarnej hodnoty ekonómie a technológie miestnej výroby (neskoršie lepšie známy pod menom Ústredie ľudovej umeleckej výroby - ÚĽUV), kde spočiatku pracoval ako odborný knihovník a bibliograf. Tu mohol už plnšie a pre spoločnosť užitočnejšie uplatniť svoje nevšedné intelektuálne schopnosti. S láskou a nadšením sa venoval národopisnému výskumu. Bolo to štúdium veľmi blízke jeho srdcu. V ÚĽUve sa postupne prepracoval na vedúceho vedecko-výskumného oddelenia a od r. 1958 bol vedúcim tajomníkom Slovenskej národopisnej spoločnosti - SNS. Z ÚĽUVu - na vyžiadanie Národopisného ústavu SAV - odchádza v r. 1961 do Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied, kde potom veľmi plodne a úspešne pôsobil až do svojej predčasnej smrti.

K životným osudom Adama Prandu treba ešte dodať, že v apríli 1955 sa oženil s Máriou Kolekovou. Sobáš mali v kostole Najsvätejšej Trojice v Bratislave. Rozhodli sa spolu žiť, ale nemali kde bývať. Spočiatku bývali v malej izbičke u Máriinej sestry. Keď sa im narodila dcéra Zuzka (dnes MUDr. Zuzana Petrovičová), odstáhovali sa k Máriiným rodičom do Petržalky. Ich rodinné šťastie však netrvalo dlho. Poldruha roka po narodení Zuzky Mária zomrela. Adam sa obrátil o pomoc k matke, ktorá prišla do Petržalky, aby sa starala o Zuzku, lebo jeho svokrovci boli už starší ľudia a nevládli by to. Ale keď sa pristáhovala do malého petržalského bytu Adamova matka, musel sa odíť odstáhovať on. Našiel útulok u priateľa Valéry Káčerika. V tejto zúfalej situácii sa Adam obrátil listom na prvého tajomníka ÚV KSS. Nečakal pomoc, ale aspoň sa mu trochu vnútorne uľavilo. Aké však bolo jeho prekvapenie, keď na zásah Karola Bacilka mu prideliť dvojizbový byt na Pavlovskej ulici.

Medzitým sa vdovec Adam bližšie zoznámil s pracovníčkou Národopisného ústavu SAV Elenou Boškovou (1926-1999), ktorá sa v r. 1961 stala jeho druhou manželkou. V kostole v obci Lovča, neďaleko Žiaru nad Hronom, odkiaľ Elena Bošková pochádzala, tajne prijali sviatosť manželstva. V druhom manželstve sa im narodili dvaja synovia, Janko a Paľko.

S prírastkami do rodiny sa dvojizbový byt stával príliš tesným. Chvalabohu, podarilo sa vymeniť ho za trojizbový na Steinerovej (dnes: Krížnej) ulici. Adamova matka ostala s nimi a pomáhala im až do narodenia syna Paľka. Potom sa vrátila do Brodna k dcére Margite Cibulovej, ktorá si tam medzitým postavila dom.

Vedecká činnosť Adama Prandu je mnohostranná a rozsiahla. Bola už predmetom niekoľkých prehľadných štúdií (CHORVÁTHOVÁ, Ľubica: Adam Pranda: Neznáme aspekty osobnosti a diela, 2004; KOSTOVSKÁ, I.: Adam Pranda (1924-1984). Osobná bibliografia. Bratislava 1996), a preto sa tu podáva iba v krátkosti. V monografii PhDr. Adam Pranda, CSc., etnograf a jazykovedec (výberová personálna biografia), (Čadca 2004), sa jeho vedecká činnosť na poli etnografie a jazykovedy vyhodnocuje takto:

„... (Pôsobil) v ÚĽUV (1953-61) a v Národopisnom ústave SAV v Bratislave, kde pracoval do roku 1984. V rokoch 1969 - 72 externe prednášal národopis na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave. V rokoch 1955-57 pôsobil ako vedecký redaktor edície Ústredia ľudovej umeleckej výroby v Bratislave, 1958-1965 bol vedeckým redaktorom edície Príručky Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV a hlavným redaktorom edície Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry. Spolupracoval s viacerými vedeckými národopisnými ústavmi a národopisnými spoločnosťami v zahraničí. Spočiatku sa venoval jazykovednému výskumu, kde predmetom jeho výskumu bol administratívny jazyk v 15.-17. storočí a divadelný jazyk súčasnosti. Neskôr sa ťažiskom jeho vedecko-výskumnej práce stalo štúdium ľudovej kultúry. Venoval sa

terénnemu výskumu ľudovej kultúry, hlavnej problematike kovoroľníctva, družstevnej dediny, tzv. doplnkových zamestnaní, ľudových kozuchoch, kraslic a terminológii z rôznych národopisných oblastí ako i Kysúc.

V roku 1975 sa zapojil do realizácie záchranného výskumu ľudovej kultúry v zátopových oblastiach riečnica a Harvelka. Súčasne s týmto výskumom pripravil podobnú akciu v obci Čičmany.

Adam Pranda bol známy i svojou obšiahlou literárnou činnosťou. Publikovať začína v roku 1944, no jeho príspevky mali skôr prozaický charakter. Neskôr svoje odborné štúdie publikoval vo viacerých časopisoch a zborníkoch doma i v zahraničí. Od 1972 členom redakčnej rady zborníka Vlastivedný zborník Považia (Žilina) a zostavovateľ zborníka Gemer, Národopisné štúdie (Rimavská Sobota). V rokoch 1973-75 vedeckým redaktorom bulletinu Informácie SNS v Bratislave. Od r. 1975 bol členom redakčnej rady zborníka Kysuckého múzea v Čadci Správy a informácie. Z oblasti Kysúc sú významné štúdie Príspevok k problematike sitárstva a riečičiarstva (1962), Príčiny vzniku a rozvoja doplnkových zamestnaní na Kysuciach (1965, 1966), Jedinečné, zvláštne a všeobecné v súčasnej kultúre na Kysuciach (1976) , Súčasné poznatky národopisnej vedy na Kysuciach (1982).

Kníže publikoval diela: Súčasní modranskí figuralisti (1957), Národný umelec Ferdiš Kostka (1958). Spoluautorom publikácií Československá vlastivě-

da, Etnografija i sovremennost', Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, Encyklopédia Slovenska, Kraslice v slovenskej ľudovej umeleckej výrobe (1958), Slovenské kraslice (1994).

Napísal scenáre televíznych filmov: Slovenská ľudová majolika (1973), Kraslice (1973), Drotárstvo (1980). Prekladal z ruštiny a taliančiny.

Bol jedným z hlavných organizátorov festivalu dokumentárnych filmov a videofilmov venovaných problematike ľudovej kultúry a spôsobu života ľudského spoločenstva - Etnofilmu Čadca, kde od roku 1984 bola na jeho počesť udeľovaná Cena Adama Prandu...“

V roku 1967-1968 bol na jednoročnom študijnom pobyte v Sovietskom zväze a prednášal na univerzite v Kyjeve.

Smrť zastihla Adama Prandu uprostred plodnej vedeckej činnosti. Zúčastnil sa májového sprievodu, a tam počas daždivého počasia premokol. Z toho dostal chrípku, ktorá ho pripútala na lôžko, odkiaľ sa už na pracovisko nevrátil. Následne sa zistilo, že má rakovinu hrubého čreva a táto zákerná nemoc bola príčinou jeho predčasnej smrti. Zomrel 28. augusta 1984. Jeho spolopené telo očakáva vzkriesenie z mŕtvych na cintoríne krematória v Lamači.

Práce Adama Prandu získali ocenenia na Slovensku i v zahraničí. Získal cenu Slovenskej národopisnej spoločnosti v r. 1975, 1976 a 1977, cenu SAV za vedeckopopulárnu činnosť v r. 1977 a zlatú plaketu Ľudovíta Štúra v 1984. V zahraničí bo-

la jeho činnosť zhodnotená Cenou G. Pitrého (1968, Palermo, Taliansko) a Bronzovou harfou (1975, Dublin, Írsko).

Prandova výberová personálna bibliografia (ktorú zostavila Scarlett Ďurná, Čadca 2004) zaznamenáva vyše 300 bibliografických jednotiek jeho literárnych, vedeckých a popularizačných publikácií.

V súvislosti so sonetovým vencom, ktorý sme publikovali v predchádzajúcom čísle Kultúry, je žiaduce zmieniť sa o málo známej beletristickej tvorbe Adama Prandu.

Literárne sklony sa začali uňho prejavovať už vo vyšších triedach znievskeho gymnázia. Svoje prvosienky recitoval v samovzdelávacom krúžku Martina Čulena a uverejňoval v študentských časopisoch. Začiatkom roka 1944 vychádza v Slovenských pohľadoch jeho prvá solidnejšia literárna práca, poviedka Borina. (Slovenské pohľady, 60/1944, s. 24-33). Písal aj básne, ale tie ostali v rukopise. Jeho literárne prvotiny majú veľmi blízko k tvorbe súčasných známych pod menom „katoľická moderna“ a „lyrizovaná próza“. V rokoch 1946-1948 sa jeho beletristické práce objavujú vo viacerých súčasných časopisoch ako Nová práca, Verbum, Tvorba.

Potom nasledujú roky núteného mlčania a keď sa v r. 1953 vrátil k intelektuálnej činnosti, venoval sa takmer exkluzívne etnografii. Písal síce aj beletriu, ale iba akoby ukradomky; pre súkromné potešenie, a nie pre verejnosť. V jeho literárnej pozostalosti - ako zistila Ľ. Chorváthová -

sa z obdobia päťdesiatych rokov zachovalo niekoľko krátkych próz a „súbor veršikov Pletieme venček.“

Sonetový veniec Matka je však dôkazom, že jeho záľuba v poézii nebola celkom odsunutá do úzadia. A ako vidno, lákali ho večne platné reflexívne témy, tie duchovné hodnoty, ktoré ateistický režim deformatoval alebo potláčal. Je veľmi pravdepodobné, že podobne ako sonetový veniec Matka vyšli spod jeho básnického pera aj ďalšie poetické výkriky jeho ubolenej a citlivej duše. O ich osude môžeme len špekulovať.

Dôkazom toho, že neprestával byť básnikom, je práve tento veniec sonetov Matka, ktorý Adam Pranda dokončil v marci 1969 a venoval ho svojmu priateľovi zo školských lavíc, biskupovi Pavlovi Hnilicovi „z vďačnosti za oné dni“. Túto zbierku veršov potom v roku 1971 poslal do Ríma ako dar priateľovi Pavlovi k jeho 50. narodeninám. Adam Pranda osobne poznal matku biskupa Hnilicu, ktorá mu v mnohých ohľadoch pripomínala jeho vlastnú matku. City lásky a vďačnosti k obetavým matkám boli im spoločné, obaja boli synmi chudobných slovenských mamičiek, ktoré pre nich tak veľa urobili a vytrpeli. Vedel, že tento „hymnus lásky synovskej“ poteší Pavla Hnilicu viacej než akýkoľvek materiálny dar. A v tom sa nemýlil.

Biskup Pavol Hnilica sa chcel o svoju radosť podeliť s priateľmi. Jeden z nich, o. Félix Litva, SJ mu navrhol, aby tento literárny skvost neostal iba v rukopise, ale

aby sa sprístupnil širšej verejnosti. A tak v máji 1971 jezuitské nakladateľstvo Dobrá kniha v Galte (dnes Cambridge, ON, Kanada) vydalo sonetový veniec v podobe útlej 32-stránkovej brožúrky pod názvom MATKA s krátkym doslovom F. Litvu a s príliehavými ilustráciami majstrov Ľ. Ful- lu a V. Hložníka.

Knížočka vyšla anonymne (označená skromnou značkou „A“) a bola slovenskou emigrantskou verejnosťou veľmi priaznivo prijatá. Jej vydanie komentoval František Vnuk (v recenzii Skromný dar vďaka synovskej. In: Slovák v Amerike, 10. nov. 1971) a Ján Okál' (Veniec živý poézie. In: Most, č. 1-2/1972, s. 89-90). Obaja zhodne konštatovali, že ide o zrelú poéziu na vysokej úrovni. No ich radosť bola zakalená smutnou skutočnosťou: „Keď veniec sonetov na takú univerzálnu tému ako je matka musí vyjsť anonymne, treba sa nám zamyslieť, v akých to časoch žijeme, keď sa básnici musia zriekať jedinej odmeny za svoje verše, ktorou je v našich pomeroch iba záznam autorstva a uznanlivé slovo v našej tlači.“ Nuž, teraz už môžeme nahlas a verejne povedať, že autorom tohto literárneho skvostu je Adam Pranda.

Autori J. H. a F. V. srdečne ďakujú pani Margite Cibulovej-Prandovej, sestre, p. Ing. Jánovi Prandovi, synovi a MUDr. Zuzane Petrovičovej-Prandovej, dcére Adama Prandu za informácie, ktoré tak ochotne poskytli pri písaní tohto príspevku.

JÁN HNILICA
FRANTIŠEK VNUK

Otázka potrestania vojnových zločincov bola jednou z kľúčových otázok povojnového vývoja v Európe. Na konferenciách v Moskve, Teheráne a Jalte Spojenci deklarovali úsilie o potrestanie nemeckých vojnových zločincov, ktorí mali byť súdení v krajinách, kde sa svojich zločinov dopustili, ale nehovorilo sa ešte o zriadení medzinárodného súdu, ktorý by súdil hlavných vinníkov. Potreba zriadenia takéhoto súdu sa stala aktuálnou až po vojne, kedy sa vynorili otázky okolo potrestania nacistických činiteľov. Americký sudca Robert Jackson rokoval z poverenia Bieleho domu 26. júna 1945 so zástupcami štyroch víťazných mocností v Londýne, aby dosiahli spoločné rozhodnutie. Tajný stenogram z prípravných zasadnutí v Londýne, ktorý zverejnil Robert Jackson o štyri roky neskôr, poukazuje na vážne názorové rozdiely medzi víťaznými mocnosťami, ktoré sa týkali najmä týchto otázok:

1. Ako sa súd bude správať, ak bude nemecká obhajoba namietat', že i iné krajiny viedli agresívne vojny a dopúšťali sa vojnových zločinov?

2. Ako je možné obžalovať a odsúdiť mužov, ktorí sa žiadnych kriminálnych deliktov nedopúšťali?

3. Nemohli by byť politici krajín, ktoré majú teraz súdiť, v budúcnosti sami podľa rovnakého práva volaní na zodpovednosť?

4. Čo povedať o leteckých náletoch na obytné štvrte a bezbranné civilné obyvateľstvo v Nemecku?

Už z týchto otázok vyplýva, že spojeneckí sudcovia si uvedomovali skutočnosť, že ak chcú súdiť nemeckých predstaviteľov z vojnových zločinov, musia vylúčiť akúkoľvek pochybnosť o ich vine. Je pochopiteľné, že nemohli súdiť spojeneckých dôstojníkov za ich zločiny voči civilnému obyvateľstvu, medzi ktoré napríklad patrilo bombardovanie Drážďan, Hirošimy či Nagasaki, pretože vždy platila po vojne zásada, že víťazi určovali podmienky mieru porazeným štátom. Preto sa nakoniec dohodli, že pred súdom sa budú preberať iba činy, ktoré spáchali nemeckí činitelia počas 2. svetovej vojny. V stanovách sa tribunálu ukladalo, aby sa inými prí-

Charta Medzinárodného vojenského tribunálu

Základný dokument pre súdenie nacistických činiteľov

padmi súd nezaoberal: „Čoho sa v tomto riadení chceme vystríhať, je diskusia o tom, či si tieto skutky porušenie medzinárodného práva, či nie. Jednoducho vyhlásime, čo je medzinárodné právo, takže ďalšia diskusia, či ide o medzinárodné právo, či nie, bude zbytočná.“ Podľa medzinárodného práva osoby, ktoré rozpútali vojnový konflikt, nenesli automaticky osobnú zodpovednosť za tento čin. Túto slabinu medzinárodného práva pripustil aj Robert Jackson, keď povedal: „Priznávam, že medzinárodné právo nám je v tomto ohľade slabou oporou. Musíme jednoducho vyhlásiť, že nesú osobnú zodpovednosť.“ Týmto vyhlásením sa ukázala pravá tvár amerických sudcov, ktorí si uzurpovali právomoc nad súdením nacistických pohlavárov, pričom zabudli na skutočnosť, že aj USA sa počas vojny dopustili vojnových zločinov, za ktoré mali niesť zodpovednosť.

Po niekoľkých rokoch medzi spojeneckými sudcami bola nakoniec 8. augusta 1945 v Londýne podpísaná Dohoda o stíhaní vojnových zločincov, ku ktorej bola pripojená Charta Medzinárodného vojenského tribunálu. V súlade s článkom 5 Dohody 19 vlád Spojených národov, medzi ktorými bolo aj Československo, vyjadrili vernosť Dohode a Charte, uzavreté štyrmi mocnosťami „v záujme všetkých spojených národov.“ Pritom sa však zabudlo spomenúť, že tieto dohody boli podpísané len víťaznými krajinami, čiže chýbal tu súhlas porazených štátov, ktoré mali tiež právo sa vyjadriť k súdeniu vojnových zločincov. Charta, ktorá sa stala legálnym základom pre Norimberský proces, upravovala práva a povinnosti všetkých účastníkov a stanovila skutkové podstaty a zásady, podľa ktorých sa sudcovia mali riadiť. V článku 3 Dohody sa píše, že „signatári sa pričinia, aby pre vyšetrovanie obvinení proti vojnovým zločincom boli daní k dispozícii i tí hlavní vojnoví zločinci, ktorí nie sú na území žiadneho zo signatárov.“ Tento článok zaväzoval všetky krajiny, ktoré stáli na strane víťazných mocností, odovzdať Medziná-

rodnému vojenskému tribunálu všetkých vojnových zločincov, ktorí sa v tom čase zdržiavali na ich území. Vojnové utečenci, ktorí mali podľa medzinárodného práva možnosť na politický azyl v zahraničí, tak boli vydaní napospas retribučným súdom, ktoré neboli ničím iným, iba nástrojom politickej odplaty a pomsty. Na základe londýnskej Charty bol zriadený súdny dvor pre súdenie a potrestanie hlavných vojnových zločincov európskej Osi. Tribunál bol oprávnený súdiť a trestať osoby, ktoré spáchali zločiny, či už ako jednotlivci alebo členovia organizácií.

Charta obsahovala 30 článkov, ktoré môžeme rozdeliť na niekoľko častí:

Zloženie Medzinárodného vojenského tribunálu

Táto časť sa skladala z článkov, ktoré obsahovali jednotlivé ustanovenia, týkajúce sa zriadenia tribunálu pre súdenie vojnových zločincov. V článku 1 sa uvádzalo: „Medzinárodný vojenský tribunál bude založený pre spravodlivé a rýchle súdenie a potrestanie hlavných vojnových zločincov európskej Osi.“ Tento sfachetný úmysel tvorcov londýnskej Charty sa nepodarilo celkom naplniť, pretože napríklad v Norimberskom procese neboli pripustení k výsluchu niektorí svedkovia obhajoby, ktorí mali svedčiť v prospech obžalovaných. Retribučné súdnictvo bolo charakteristické tým, že jednotlivé štádiá procesov prebiehali rýchlejšie ako v riadnom súdnictve, pretože išlo o revolučné súdnictvo, ktoré sa riadilo zásadou „vae victis.“ zrejme, že čím dlhší časový úsek uplynie od skončenia vojny, tým budú rozsudky miernejšie. V článku 6 boli uvedené jednotlivé vojnové zločiny, za ktoré mali ich páchatelia niesť osobnú zodpovednosť. Boli to:

- zločiny proti mieru: osnovanie, príprava, podnecovanie útočnej vojny, podniknutie útočnej vojny alebo vojny porušujúce medzinárodné zmluvy, dohody, záruky a účasť v nich,

- vojnové zločiny: porušenie záko-

nov a vojnových zvyklostí. Konkrétne mohlo o ísť o vraždu, zlé nakladanie, deportáciu civilného obyvateľstva z obsadeného územia, alebo otročnú prácu,

- zločiny proti ľudskosti: vraždy, vyhladzovania, zotročovania, deportácie alebo iných neľudských činov spáchaných proti civilnému obyvateľstvu pred vojnou alebo za vojny, ale zároveň prenasledovania z rôznych dôvodov, či už politických, rasových alebo náboženských.

Podľa definície Charty boli za rozpútanie a vedenie 2. svetovej vojny ako najväčšieho vojnového zločinu zodpovední len nemeckí predstavitelia na čele s A. Hitlerom. Spojeneckí sudcovia zámerne opomenuli zodpovednosť ZSSR za vypuknutie vojny, pretože v takomto prípade by museli byť postavení pred medzinárodný súd aj sovietski činitelia na čele s J. V. Stalinom.

Jurisdikcia osôb

V článku 7 sa uvádzalo, že „úradné postavenie obžalovaných nebude pokladané za dôvod oslobodzujúci ich od zodpovednosti, ani za poľahčujúcu okolnosť pri výmere trestu.“ Všetci nacistickí funkcionári bez ohľadu na stupeň svojej funkcie sa vo svojej obrane obhajovali tým, že iba poslúchali rozkazy predstaveného. V článku 8 Charty sa písalo, že rozkaz predstaveného nezbaňuje zodpovednosť páchatel'a, môže byť uznaný iba za poľahčujúcu okolnosť. Z toho vidíme zjavnú kontradikciu medzi článkami 7 a 8 Charty. Tvorcovia tohto dokumentu zrejme nemali ujasnené, ako chceli potrestať všetkých obvinených, keďže im nevedeli dokázať vinu. Podľa mienky Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu „mal zodpovedný činiteľ nacistického režimu brať ohľad na medzinárodné zákony, presahujúce svojím významom vnútroštátne zákony, ktoré ho zaväzovali k poslušnosti voči svojmu štátu.“ Ak by sa takto mal riadiť predstaviteľ nacistického režimu, bol by automaticky vystavený nátlaku a prenasledovaniu. Rozsudok v Norimberskom procese vyriešil túto di-

lemu tak, že definoval zodpovednosť za vojnový zločin ako možnosť mravnej voľby, pod ktorou sa rozumelo to, či páchatel' mal možnosť poznať, že jeho čin odporuje mravnosti. Lenže ak odopretie vykonania rozkazu by bolo spojené s nebezpečenstvom pre neho alebo blízku osobu, bolo tu neodolateľné donútenie a páchatel' bol iba nástrojom. Vonkajším znakom vnútorného súhlasu s rozkazom bývalo obyčajne, že páchatel' konal heroicky, alebo rozkaz prekračoval.

Podobnou dilemou sa zaoberal Medzinárodný vojenský tribunál pre Ďaleký východ, ktorý o trestnej zodpovednosti obvinených japonských činiteľov za spáchané vojnové zločiny uviedol, že ich od nich „neoslobodzuje ani fakt, že konali na rozkaz svojej vlády alebo predstaveného, ale môže to byť brané ako poľahčujúca okolnosť pri potrestaní, ak tribunál rozhodne, že spravodlivosť to žiada.“ Tu sa tento tribunál postavil do roly zvrchovaného sudcu nad vojnovými zločincami, pričom však zabudol zdôrazniť podiel amerických vojakov na spáchaní zločinov proti japonským civilistom.

Význam Charty Medzinárodného vojenského tribunálu spočíval v tom, že položila základy pre vysporiadanie sa s nacizmom a umožnila legálnym spôsobom potrestať hlavných vinníkov. Aj keď svetová verejnosť s napätím očakávala rozhodnutie Norimberského súdu, napokon sa ukázalo, že výsledok procesu závisel od dohody Spojencov, ktorí obišli otázku posúdenia svojej spoločnosti na rozpútanie svetového konfliktu. Hoci Anglicko a Francúzsko anulovali v priebehu vojny Mníchovskú dohodu, predsa nemohli zmazať svoj podiel viny na rozbití Československa. Takisto Sovietsky zväz po svojom napadnutí Nemeckom sa síce pridal na stranu západných mocností, ale svojimi predchádzajúcimi činmi (podpísaním paktu s Nemeckom, následným napadnutím Poľska a agresiou voči Fínsku) nemohol zakryť svoje skutočné plány na ovládnutie Európy. Z týchto skutočností vyplýva, že síce Spojencom nemožno uprieť snahu o spravodlivé potrestanie vojnových zločincov, avšak toto ich úsilie bolo do istej miery obmedzené ich politickými cieľmi, ktoré boli neraz protichodné.

RADOSLAV MASKAL

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka*, *Richard Marsina*, *Tibor Kovalik* (Kanada), *Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 1,00 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Presse Grosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s.,

Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O.BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Starí Maďari prišli do Dunajskej kotliny ako kočovní nomádi, nie s úmyslom si tu založiť nový domov, trvalú vlasť, ale hľadali prechodné, čo najbezpečnejšie útočisko pred Pečenehmi a Bulharmi. Maďarský historik dr. L. Réthy, člen Maďarskej akadémie vied, pri opise udalostí spojených s usadením sa starých Maďarov v Dunajskej kotline pred viac ako 100 rokmi napísal: „Maďarský národ... nepokladal obsadené územia (v Dunajskej kotline) za definitívnu domovinu. V maďarskom národe žila túžba ďalej preniknúť na západ. Táto túžba ho viedla k útokom proti západu. Keby národy západnej Európy neboli vtedy tvorili silnejšie štáty a organizované spoločenstvá, Maďari by sa neboli zastavili na svojej ceste na západ, iba ak pri Atlantickom oceáne. A je možné, že by sa v súčasnosti niektorá zo západných častí Európy menovala Magyarország (Maďarsko)“. Aj súčasní maďarskí historici, autori obľúbeného diela „Krátké dejiny Maďarska (Bertényi a Gyápay), pri opise lúpežného nájazdu v roku 904 - 905 napísali: „Nedá sa vylúčiť, že v Taliansku mali (naši predkovia) pred očami vidinu možnosti nového zaujatia vlasti.“ (Nem zárható ki, hogy Itáliában egy ujabbn honfoglalás lehetősége is szemük előtt lebegett). V maďarskej literatúre sa veľmi často stretávame aj s tvrdením, že Maďari majú v Dunajskej kotline „poslanie“. Historici Bertényi a Gyápay v už citovanom diele opisujú vznik prvého maďarského poslanca už na začiatku 10. storočia, po prvých lúpežných výpravách, u starých Maďarov takto: „Po niekoľkých víťazstvách u náčelníkov (starých Maďarov) vzniklo presvedčenie o božskom poslaní“. Žiaľ, autori Bertényi a Gyápay neuvádzajú konkrétne, v čom spočívalo to „božské poslanie“. Keďže myšlienka o božskom poslaní bola inšpirovaná úspešnými lúpežnými výpravami a rabovačkami, je pravdepodobné, že staromaďarskí náčelníci si božské poslanie predstavovali v tom zmysle, že poslaním starých Maďarov je lupiť, rabovať, ničiť, páliť, zabíjať, znásilňovať a prisvojovať si prácu usídlených roľníkov a remeselníkov, a právom Maďarov je len bezpracne a z nalúpeného bohatstva žiť v prepychu. Pripomína mi to vystúpenie vedúceho maďarskej misie na mierovej konferencii v Paríži (A. Apponyi, jún 1920), keď presviedčal predstaviteľov Dohodových mocností, že Maďarsko bez Slovenska a Sedmohradska (bez práce Slovákov a Rumunov - pozn. aut.) nemôže existovať. Ja si myslím, že uvažovať v takých súvislostiach o „božskom poslaní“ môže len chorá myseľ. Pravda, nevedelani starí Maďari v 10. storočí nemohli poznať ešte staršiu rímsku múdrosť z čias Caesara: „Quae volumus, ea credimus libenter, et que sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.“ (Čo chceme, tomu ochotne uveríme a dúfame, že čo si sami myslíme, si myslia aj ostatní.).

Z doterajších úvah nespochybniteľne vyplýva, že z hľadiska etnickej dlhovekosti Slováci sú rekordéri a Maďari sú na poslednom mieste v Európe. Podobná je situácia aj z hľadiska toponymie Dunajskej kotliny. Celá Dunajská kotlina, vrátane dnešného Maďarska, je husto posiatá názvami dedín, miest, potokov, riek, hôr, jazier, atď., z ktorých veľká väčšina má slovanský a hlavne staroslovenský základ. Len z rôznych oblastí dnešnej Maďarskej republiky bolo u vyše 6 000 miestnych názvov dokázané aj maďarskými odborníkmi, že majú slovanský, najmä slovenský základ. Toponymia nespochybniteľne dokázala a dokazuje, že v 9. (aj predtým) storočí v Dunajskej kotline domorodcami boli Slovania, najmä starí Slováci, naši predkovia, a bezdomoveckí privandrovalci boli starí Maďari, ktorí v Dunajskej kotline hľadali prechodné útočisko pred Pečenehmi a Bulharmi. Pozrime sa teraz, ako to bolo v 9. a 10. storočí s jazykom Slovanov a starých Slovákov a ako s jazykom starých Maďarov. V novinovom článku nie je možné dať vyčerpávajúcu informáciu o komplexných slovansko -

staromaďarských jazykových vzťahoch. Obmedzím sa preto hlavne na staroslovenské a staromaďarské jazykové vzťahy, teda kto od koho aké slová prevzal resp. dal.

V 9. storočí starí Slováci mali už svoj hlaholiku písaný spisovný jazyk - staroslovenčinu - so slovnou zásobou 8 000 slovanských a 2 000 gréckych a latinských slov. Podľa nášho súčasného významného jazykovedca prof. Š. Ondruša: „Taký bohatý kultúrny jazyk v 9. a 10. storočí nemal žiaden iný národ v Európe (okrem gréčtiny a latinčiny). Vďaka takej bohatej slovnej zásobe vznikla na staroslovenskom území bo-

rážku. Z 20 000 - 30 000 staromaďarských bojovníkov sa domov vrátilo najviac 5 - 10 bojovníkov. Touto zničujúcou porážkou pri Ausburgu definitívne skončili lúpežné výpravy starých Maďarov na západ. Staromaďarskí lúpežníci ešte podnikli niekoľko máloúspešných lúpežných výprav smerom na Byzanciu. V roku 970 Byzantinci pri Arkadiopoli-se totálne rozprášili staromaďarských lúpežníkov, čo malo za následok, že akékoľvek lúpežné výpravy starých Maďarov definitívne skončili. Týmto zničujúcimi porážkami sa starí Maďari dostali do klepeca. Na živobytie im ostalo už len pastierstvo, ktoré v podmienkach

ských domorodcov. Starí Maďari museli sa naučiť od starých Slovákov v pote tvári ťažko obrábať pôdu a taktiež si osvojiť názvy a pojmy spojené s touto ťažkou prácou. Takisto sa museli naučiť stavať si trvalejšie bydliská - domy - a osvojiť si rôzne remeslá, ktoré súviseli so životom po novom. Keďže vzormi a učiteľmi pri osvojovaní si týchto aktivít boli pre starých Maďarov najmä starí Slováci, tak starí Maďari si osvojili pre nich nové názvy a pojmy slovanské, hlavne staroslovenské slová, ktoré prevzali alebo nezmenené, alebo si ich upravili viac-menej pre svoju výslovnosť. Ako som už uviedla pôvodná slov-

la maďarská reč považovaná za reč len najnižších tried ľudu a ako reč luzy bola opovrhovaná“

Maďarská reč sa po stáročia takmer nevyvíjala. O zaostalosti maďarského jazyka nás najlepšie presvedčí list, ktorý napísal cisár Jozef II. dvornému kancelárovi grófovi Esterházymu v apríli roku 1784: „Používanie mŕtveho jazyka, akým je latinčina, môže slúžiť národu k vysvetleniu jeho velikej hanby, keď mlčky priznáva, že buď žiadny poriadny materinský jazyk nemá, alebo že v ňom nijaký človek nevie čítať ani písať. Keby maďarčina bola všeobecne používaná v celom Uhorsku, potom by sama sebe dokázala slúžiť.“ Prvý, rozhodujúci popud k obnove a modernizácii maďarského jazyka začal až v čase panovania Márie Terézie a Jozefa II., t. j. v druhej polovici 18. storočia. V časoch panovania Márie Terézie niekoľkí členovia jej maďarskej telesnej gardy vo Viedni z iniciatívy jedného z nich, Juliusa Bešeneiho (Bessenyei Gy., bol to asi Pečeneh), sa podujali modernizovať maďarský jazyk. Bešenei v roku 1772 napísal a vydal dielo „Tragédia Agisova“ a aj maďarskí jazykovedci a vzdelanci pripúšťajú, že pre súčasného Maďara (20. stor.) je jeho dielo „takmer úplne nečitateľné“ (nezrozumiteľné). To dokazuje, aká zaostalá a úbohá bola maďarčina ešte aj v druhej polovici 18. storočia. Zaujímavo a pozoruhodne hodnotil Bešeneiho jazykové aktivity maďarský eseista v anglickej emigrácii Paul Ignotus, keď v anglicky napísaných Dejinách Maďarska napísal, že Bešenei ako priekopník maďarského moderného jazyka „vymyslel maďarský národ“. Nuž „sapienti sat!“

EDITA TARABČÁKOVÁ
(Pokračovanie v budúcom čísle)

Rekordéri etnickej dlhovekosti

hatá prekladateľská i pôvodná literatúra. Do staroslovenčiny bolo preložené aj Evanjelium a pápež Hadrián II. v roku 868 popri latinčine, gréčtine a hebrejčine schválil aj staroslovenčinu ako štvrtý liturgický jazyk v západnom civilizovanom svete. Starí Slováci sa takto priradili ku kultúrnej špičke vtedajšej Európy. Bola to síce zásluha predovšetkým solúnskych bratov - Konštantína a Metoda - ale zo školy, ktorú založili, čoskoro vychádzali vzdelanci z miestneho ľudu - starí Slováci, ktorí sa v čoraz väčšej miere zapájali aj do pôvodných literárnych aktivít. Spomeniem aspoň dve na vtedajšiu dobu veľdiela, ktorých autorami sú nepochybne žiaci solúnskych bratov. Okrem iných diel napísali „Život Konštantína“ a „Život Metoda“. Predpokladá sa, že Život Konštantína napísal Kliment Bulharský a Život Metoda napísal Gorazd pochádzajúci z vtedy malej dediny pri Nitre - Močenka. Keď Metod cítil, že jeho osudová chvíľa sa blíži, za svojho nástupcu vybral práve Gorazda, čo je dostatočnou zárukou jeho mimoriadnych kvalít. Starí Slováci v 9. a 10. storočí mali neporovnateľne rozvinutejšiu a vyspelejšiu jazykovú a literárnu kultúru ako vtedy mali bezdomoveckí chudáci, utečenci a privandrovalci - starí Maďari. Pravdu povediac starí Maďari na prelome 9. a 10. storočia mali veľmi chudobný jazyk a staromaďarská literatúra ešte vôbec neexistovala.

Starí Maďari, ktorí našli útočisko pred Pečenehmi a Bulharmi v Dunajskej kotline, sa veľmi lišili od staroslovenských a našich staroslovenských predkov. Lišili sa predovšetkým výzorom, oblečením, rečou, bohatstvom slovnej zásoby hovorovej reči, mravmi, zamestnaním a stravovacími návykmi. Maďari boli rastom malí pastieri, ktorí predtým križovali so stádami koní a dobytká rozsiahle oblasti dnešných juhorských a ukrajinských stepí. Ich hlavnou potravou bolo mäso a mlieko doplnené tým, čo nazbierali v prírode. Keď doputovali (dobešli) do Dunajskej kotliny našli celkom odlišnú krajinu, ktorá bola menej vhodná na pastierstvo. Tak ako v oblasti ruských stepí aj v Dunajskej kotline si živobytie „vylepšovali“ platenými žoldnierskymi službami a lúpežnými výpravami, resp. kombináciou týchto dvoch „neusťachtilých remesiel“, v čom už mali z minulosti bohaté skúsenosti. Prvá lúpežná výprava po ich príchode do Dunajskej kotliny smerovala do Talianska (r.899 - 900). Lahko sa zmocnili nechránených kostolov a kláštorov plných zлата, striebra, drahokamov a zásob potravín. Tento lacný úspech ich tak povzbudil, že lúpežné výpravy potom podnikali každý rok. V prvom desaťročí boli lúpežné výpravy starých Maďarov takmer vždy úspešné. Čoskoro sa však európske vojská naučili čeliť staromaďarskej vojenskej taktike a po roku 913 staromaďarskí lúpežníci zakúšali porážku za porážkou. Úspešných lúpežných výprav bolo stále menej a menej. V roku 955 staromaďarskí lúpežníci na Lechovom poli pri Ausburgu utrpeli zničujúcu po-

Dunajskej kotliny nebolo schopné ich užiť. Pred starými Maďarmi vyvstal osudový problém - byť či nebyť. Vrátiť sa do juhorských stepí sa báli, lebo tam na nich číhali ich úhlavní nepriatelia Pečenehovia a Bulhari. Po zničujúcich porážkach pri Ausburgu a Arkadiopolise uvažovať o novej vlasti niekde na západe by bol číry nezmysel a samovražda. Ostala jediná možnosť, a to ostať v Dunajskej kotline, čo by však znamenalo, že starí Maďari by museli od základu zmeniť spôsob života. Keď chceli v Dunajskej kotline prežiť a žiť, museli sa preorientovať na poľnohospodárstvo, ktoré v Dunajskej kotline už stáročia prekvitalo u slovanských a starosloven-

ná zásoba hovorovej reči kočujúcich starých Maďarov bola na prelome 9. - 10. storočia veľmi chudobná. Podľa maďarských jazykovedcov a historikov slovná zásoba staromaďarčiny bola asi 1000 - 1300 slov, vrátane slov, ktoré starí Maďari v posledných storočiach prevzali od Iráncov a turkických kmeňov. Ako už vieme slovná zásoba hovorovej staroslovenčiny bola v tom čase viac ako 7000 slov. Na rozdiel od staroslovenčiny, staromaďarčina neznela pekne a starí Maďari mali problém sa s niekym vôbec dohovoriť, pokiaľ sa chceli dohovoriť staromaďarčinou. Už spomínaný prof. Vámbéry napísal, že „dokonca i za Arpádovcov bo-

**Literárny klub BERNOLÁK
pri Spolku svätého Vojtecha v Trnave
a Miestnom odbore Matice slovenskej v Trnave
v spolupráci s Mestom Trnava,
Knížnicou Juraja Fándlyho v Trnave,
Bernolákovou spoločnosťou v Bratislave
a redakciou dvojtyždenníka KULTÚRA v Bratislave**

v y h l a s u j ú

XII. ročník celoslovenskej literárnej súťaže o Cenu Slovenského učeného tovarišstva v Trnave 2009/2010

Základné delenie : poézia a próza

Súťažné kategórie: I. kategória žiaci a študenti do 15 rokov
II. kategória od 16 do 30 rokov
III. kategória od 31 rokov vyššie

Podmienky súťaže :

Do súťaže sa môžu prihlásiť autori so svojou nepublikovanou tvorbou poézie a prózy. Súťaž nie je anonymná, práce sa nevracajú. Zaslať možno 5 básní, alebo krátke prózy v max. rozsahu 5 strán, t. j. 150 riadkov. Práce je potrebné zaslať štvormo, riadne rozdelené a zopäť do štyroch samostatných častí. Na vrchnom liste každej jednej časti v pravom hornom rohu uviesť presné údaje : meno, priezvisko, adresu, vek, kategóriu (poézia, próza) Taktiež treba na vrchnom liste uviesť obsah: názvy jednotlivých básní, resp. poviedok. Každý samostatný list označiť v pravom hornom rohu menom autora. Uzávierka prác je 31. január 2010 Práce na obálke označte „literárna súťaž“, a zasielajte na adresu: Spolok svätého Vojtecha, Radlinského 5, 917 01 Trnava. Blížšie informácie na čísle 0905/852788

Upozornenie :

Práce zaslané po uzávierke nebudú do súťaže prijaté. Práce, ktoré nebudú spĺňať uvedené formálne náležitosti, nebudú hodnotené. Vyhodnotenie súťaže bude uverejnené v Katolíckych novinách, Slovenských národných novinách, v Učiteľských novinách (pri vyhodnotení súťaže bude pravdepodobne spoluorganizátor aj MŠ SR), dvojtyždenníku KULTÚRA ako aj v regionálnych periodikách. Predpokladaný dátum vyhodnotenia súťaže je máj 2010. Na vyhodnotenie sú pozývaní iba ocenení účastníci.